

UiT Norges arktiske universitet

Institutt for lærerutdanning og pedagogikk

Undervises det om skeiv seksualitet og identitet i ungdomsskolen?

Kvalitativ forskning av skeiv seksualitet og identitets inkludering i ungdomsskoler i Tromsø kommune

Tonje Vonka

Masteroppgave i grunnskolelærerutdanning 5.-10. trinn, LER-3905, mai 2022

Tromsø 2022

Da var tiden kommet for å levere masteroppgaven som har vært nesten altoppslukende det siste året. Det har vært en innholdsrik reise med både oppturer og nedturer, og at det til tider har vært tøft er ikke til å stikke under en stol. Jeg er utrolig stolt av meg selv for å ha gjennomført masterutdanning ved ILP Tromsø, og er glad for at jeg aldri skal gjøre dette igjen.

Jeg må få lov til å rette en stor takk til veilederne mine, Magne Olufsen og Siw Turid Killengreen, som har stilt opp til nesten alle døgnets tider. Magne, takk for at døra de alltid er åpen og for at du gir kritiske tilbakemeldinger som løfter oppgaven. Det siste settes mer pris på noen dager etter veiledning. Takk til deg, Siw, for at du lærte meg å ha tro på meg selv innenfor det akademiske feltet og for trøstende ord på harde dager. Jeg setter umåtelig pris på alle gode samtaler om både metode og tema.

Jeg vil takke mine fire informanter. Uten dere hadde det ikke vært mulig å skrive denne oppgaven. Så takk for at dere tok dere tid til å dele av deres erfaringer og gode refleksjoner.

Takk til mine medstudenter for gode samtaler og en god latter i lunsjen. En spesiell takk til naturfagsgjengen for mange minnerike år sammen på lærerskolen. Dere er virkelig en super gjeng som har vært spesielt fin å ha dette siste halvåret med gledestårer, triste tårer, snørr, svette, blod, frustrasjon og latterkramper. Uten dere hadde ikke det vært like gøy å studere. Spesielt takk til Fredrik for all IT-support.

Til mamma, takk for at du alltid er der når hjerte og hjerne trenger en luftepause. Takk for at du lærte meg verdien av rettskriving og fordelene med å skrive korte setninger. Jeg setter også utrolig stor pris på at du alltid korrekturleser når jeg trenger det.

Sist, men ikke minst, takk til Tommy, min mann, for at du alltid fyller dagene med minst én dose latter. Takk for at du har tatt i et ekstra tak på hjemmebane når dagene har blitt lange på kontoret. Jeg og guttene er heldig som har akkurat deg.

Innhold

1	Innledning.....	1
1.1	Aktualitet og valg av tema.....	1
1.2	Valg av forskerspørsmål.....	3
2	Teori og tidligere forskning.....	4
2.1	Begrepsavklaring og definisjoner.....	4
2.2	Skolen som læringsarena.....	5
2.2.1	Relasjoner i klasserommet.....	6
2.2.2	Samarbeid i skolen.....	7
2.2.3	Kompetanse i seksualitetsundervisning.....	7
2.2.4	Skolehelsetjenesten og andre aktører.....	9
2.3	Kjønn og seksualitet i skole og samfunn.....	10
2.3.1	Forståelse av kjønn og kjønnsidentitet i samfunn og skole.....	11
2.3.2	Forståelse for seksualitet og ulike legninger i samfunn og skole.....	11
2.3.3	Ulik oppfatning av skeiv seksualitet og identitet blant unge og voksne.....	12
2.3.4	Pornografi som opplæringskanal.....	13
2.3.5	Psykisk helse og skeiv seksualitet.....	13
3	Metode.....	15
3.1	Vitenskapsperspektiv.....	15
3.2	Bakgrunn for metodevalg.....	15
3.3	Kvalitativ datainnsamling.....	16
3.3.1	Dokumentanalyse.....	16
3.3.2	Intervju som metode.....	18
3.4	Analyseprosessen.....	20
3.4.1	Analyse av læreplanene.....	20
3.4.2	Analyse av intervjuene.....	24
3.5	Oppgavens kvalitet.....	28

3.5.1	Validitet (gyldighet)	28
3.5.2	Reliabilitet (pålitelighet)	29
3.5.3	Forskningsetikk	30
4	Resultat.....	32
4.1	Resultat av læreplanene	32
4.2	Resultat fra intervjuene.....	34
4.2.1	Relasjoner spiller en stor rolle i undervisning.....	34
4.2.2	Samarbeid rundt seksualitetsundervisning	36
4.2.3	Samfunnsendringer – inkludering og fordommer	38
4.2.4	Skeiv seksualitet og identitet inkluderes i undervisningen og har stor plass i skolehverdagen.....	40
5	Diskusjon.....	45
5.1	Læreplanen kan både åpne og lukke for inkludering	46
5.2	Skeiv seksualitet og identitet i undervisning	48
5.2.1	Lærerne sine perspektiv på undervisningen	48
5.2.2	Helsesykepleierne sine perspektiv på undervisningen	49
5.2.3	Underviseres kompetanse.....	50
5.2.4	Tverrfaglighet i seksualitetsundervisningen.....	51
5.3	Samarbeidet rundt seksualitetsundervisningen.....	52
5.4	Relasjoner i undervisningen	54
5.5	Endring i samfunnet bedrer inkluderingen	56
5.5.1	Fordommer i samfunnet	57
6	Oppsummering og svar på problemstilling	59
6.1	Veien videre.....	60
	Referanseliste	62
	Vedlegg 1: Intervjuguide helsesykepleiere	66
	Vedlegg 2: Intervjuguide lærere.....	67

Vedlegg 3: Oversikt over alle sitater i kategorier og tema.....	69
Vedlegg 4: Samtykkeerklæring intervjupersoner.....	75

Tabelliste

Tabell 1 Begrunnelse for bruk av de 11 søkeordene i analyse av læreplan.	17
Tabell 2 Oversikt over personene jeg intervjuet	19
Tabell 3 Oversikt over i hvilke deler av læreplanene søkeordene er å finne. Søkeordene er fremhevet med grønn skrift. I kjerneelementer står overskriftene til de ulike kjerneelementene i anførselstegn.	21
Tabell 4 Oversikt over hvilke søkeord som er representert i hvilke fag.	23
Tabell 5 Utvikling av kategoriene gjennom de ulike fasene i tematisk analyse. Venstre tabell viser kategoriene jeg hadde etter fase 2. Høyre tabell viser hvilke kategorier jeg hadde etter fase 4. Pilene illustrerer hvordan kategoriene har utviklet seg fra fase 2 til fase 4.....	26
Tabell 6 Eksempler på sitater fra intervju til hvert tema innenfor de fire kategoriene. H1=Helsesykepleier 1, H2=Helsesykepleier 2, L1=Lærer 1 og L2=Lærer 2.	26

Sammendrag

Over halvparten av elever ønsker mer undervisning om skeiv seksualitet og identitet i seksualitetsundervisningen, og skeive opplever ofte at undervisning om seksualitet og identitet ikke er tilpasset skeive. Forskning viser også at det er sterk sammenheng mellom mobbing, psykisk helse og seksuell legning i skolen. I tillegg synes både lærere og elever at det er for lite undervisning om seksualitet og identitet, og flere lærere trekker fram at de ikke har kompetanse fra utdanning til å gi elevene god seksualitetsundervisning.

I denne oppgaven forsøker jeg gjennom dokumentanalyse og kvalitative intervjuer å finne ut hvordan skeiv seksualitet og identitet inkluderes i seksualitetsundervisning i ungdomsskoler. Dokumentanalyse ble gjort av læreplanene i naturfag, samfunnsfag og KRLE, og det ble gjennomført to intervju med lærere i ungdomsskoler og to intervju helsesykepleiere i Tromsø kommune. Læreplanene åpner opp for at skeiv seksualitet og identitet kan inkluderes i undervisning ved at ingen legninger er spesifisert, men dette kan også gjøre at skeivhet ikke inkluderes i skolens læreplanmål. Det blir opp til lærere hva de ønsker å inkludere i undervisningen, både innenfor kompetansemål og det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring.

Funnene fra intervjuene viser at barn og unge i Tromsø kommune får god undervisning om seksualitet fra helsesykepleiere på skole og ved TVIBIT (helsestasjon for unge). Helsesykepleierne andregjør ikke skeive i undervisningen, og er bevisst på hvordan man som underviser på best mulig måte kan inkludere alle typer kjønnsidentiteter og seksuelle legninger. Gjennom intervjuene ble det også klart at det ikke er samarbeid mellom lærere i skolen og helsesykepleierne som underviser. Lærerne jeg intervjuet underviser heller ikke om temaet selv på skolen.

Nøkkelord

Skeiv, seksualitetsundervisning, LHBTQ+, LK-20, queer og naturfag.

1 Innledning

I innledningen ønsker jeg å redegjøre for valg av tema ved å se på aktualiteten i samfunnet, samt begrunne valg av problemstilling.

1.1 Aktualitet og valg av tema

I en stor undersøkelse gjort av Sex og Samfunn svarer unge i alderen 16-17 i hele landet på spørsmål om seksualitetsundervisning, hvor mye undervisning de har fått, tema de har blitt undervist i og hva de føler mangler i undervisningen. I undersøkelsen kom det fram at 7 av 10 elever vil ha mer undervisning om seksualitet i skolen, og 47% av elevene fortalte at de ikke er fornøyd med kvaliteten på undervisningen de får i dette temaet. Blant temaer elevene savner svarer 51% at de ønsker mer undervisning om skeiv seksualitet, og 56% ønsker mer om følelser (Sex og samfunn, 2022). At en så fersk undersøkelse viser at så mange ønsker mer undervisning om skeiv seksualitet indikerer at dette er noe som mangler i skolen undervisning.

I læreplanens overordnede del kan vi lese at «*Skolen skal støtte utviklingen av den enkeltes identitet, gjøre elevene trygge på eget ståsted, samtidig som den skal formidle felles verdier som trengs for å møte og delta i mangfoldet, og åpne dører mot verden og framtiden*» (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 5-6). Vi kan også lese at det er særlig viktig at elevene får rom til å utvikle en trygg identitet og et positivt selvbilde i ungdomsårene. Gjennom skolehverdagen skal det jobbes systematisk med psykisk helse, blant annet for at elevene skal mestre eget liv knytte til blant annet eget selvbilde og egen identitet (Helsedirektoratet, 2017). I Tromsøskolen er det flere aktører som underviser om seksualitet, identitet og psykisk helse, både lærere, MSO Tromsø (Medisinernes seksualopplysning Tromsø) og helsesykepleiere. Helsesykepleier skal være tilgjengelig for alle elever i grunnskolen, og som en del av skolehelsetjenesten skal de også tilby undervisning om seksuell helse for elevene (Helsedirektoratet, 2019), mens MSO Tromsø tilbyr seksualundervisning for elever i alderen 12-19 år (MSO Tromsø, u.d.).

Noe av det som var nytt da de nye læreplanene ble innført i 2020, var de tverrfaglige temaene som knytter flere fag sammen i konkrete tema. Det tverrfaglige temaet *folkehelse og livsmestring* knytter sammen fagene naturfag, samfunnsfag og KRLE, og omfatter blant annet seksualitet og kjønn (Kunnskapsdepartementet, 2017). I naturfag skal elevene innenfor dette tverrfaglige temaet tilegne seg kompetanse om hvordan de skal bli kjent med sin egen kropp (Utdanningsdirektoratet, 2020b).

På statistisk sentralbyrå (SSB) viser statistikken at det er flere yngre enn eldre mennesker i Norge som identifiserer seg som skeive. Av hele Norges befolkning, alder 18-79 år, sier 6,9 prosent at de er skeive, mens det i aldersgruppen 18-24 er hele 11,6 prosent (Gram, 2021). I en undersøkelse NRK nylig gjorde, fant de ut at 17 prosent i aldersgruppen 16-19 år identifiserer seg som skeive (Faugstad, 2021). Dette tilsvarer omtrent hver sjettede person. Statistikken hos SSB viser også at 54 prosent av skeive i alderen 18-24 ikke er tilfreds med egen psykisk helse, mot 34 prosent i hele befolkningen i samme aldersgruppe (Gram, 2021). I år er det 50 år siden homoseksualitet ble avkriminalisert i Norge, men som Statsminister Støre og barne- og likestillingsminister Trettebergstuen har trukket fram; «Det er viktig å påpeke at den skeive rettighetskampen på ingen måte er over» (Trettebergstuen & Støre, 2022).

For noen blir ikke sex det de så for seg etter seksualitetsundervisningen på skolen. NRK lagde i 2021 en P3-podkast, «Min første gang», som gjennom åtte episoder forteller åtte menneskers opplevelser knyttet til sin egen seksuelle debut. Av de åtte er det to som identifiserer seg som skeive, ei lesbisk og en homofil. Det kommer ganske tydelig fram at ett av fellestrekkene med de to skeive historiene, er at de begge opplevde seksualitetsundervisningen på skolen som meget mangelfull og lite inkluderende. Jenta som delte kunne fortelle at hun lærte at vaginal penetrering var viktig for å tilfredsstille ei jente seksuelt, og hun trodde derfor at hun trengte en penislignende gjenstand under samleie. -De gikk for en banan (Faugstad, 2021). Den homofile gutten derimot brukte porno som læringsplattform knyttet til analsex. Han opplevde at i pornoens verden er ikke forberedelser og forspill med på selve videoen, og egen debut ble en tårevåt og meget vond opplevelse, både fysisk og psykisk (Eide, 2021). I lærebøker er det mest vanlig at sex defineres som vaginal penetrering av erigert penis, altså heteroseksuelt samleie (Røthing & Svendsen, 2009, s. 94).

Gjennom egne erfaringer i praksis og som vikar i skolen opplever jeg ofte at undervisningen skiller mellom det «normale», heterofile, og «det andre», homofile. Elevene virker engasjerte og er ofte muntlig aktive, og synes ikke det er rart at noen identifiserer seg som skeiv, men jeg har erfart at er store forskjeller mellom skoler og lærere i hvordan undervisningen gjennomføres. Mine opplevelser er at mange lærere følger et læreverk, og finner kompetansemål som passer til temaet i boka, ikke omvendt. En kartlegging fra 2005 viser at læreboka har en stor rolle i undervisningen (Skjelbred et al., 2005). I spørreundersøkelsen til Sex og samfunn svarte 69% av lærerne at de er komfortable med å undervise om seksualitet, mens kun 22% mente at undervisningen i seksualitet har tilfredsstillende kvalitet. Bare 12% av lærere svarte at de lærte om temaet gjennom egen utdanning (Sex og samfunn, 2022).

1.2 Valg av forskerspørsmål

Omtrent hvert sjettede barn i skolen identifiserer seg allerede som skeiv, eller kommer til å gjøre det seinere i livet. Omtrent halvparten av disse menneskene kommer ikke til å være tilfreds med egen psykisk helse. Lærere vil også møte elever som har skeive foreldre, søsken, andre familiemedlemmer, venner og framtidige kollegaer. I tillegg trekker Røthing og Svendsen (2009, s. 11) fram at seksualitet ikke kun er et fag i skolen, men et sentralt tema i elevenes dagligliv både på skolen og fritiden. Både lærere og helsesykepleiere skal undervise om seksualitet, hvor undervisningen baseres på læreplanene. På bakgrunn av aktualitet og valg av tema har jeg utformet forskerspørsmålet:

- *«Hvordan inkluderes skeiv seksualitet og identitet i seksualitetsundervisningen på ungdomsskolen?»*

For å avgrense forskerspørsmålet har jeg valgt å se på to aspekter som er viktig for å kunne svare:

- *«Hva sier læreplanene om skeiv seksualitet og identitet?»*
- *«Hvordan undervises det om skeiv seksualitet og identitet i skolen?»*

Forskingen min er avgrenset til Tromsø kommune, da lærerne og helsesykepleierne jeg har intervjuet jobber i ungdomsskoler og helsestasjon for unge i Tromsø.

2 Teori og tidligere forskning

Denne delen av oppgaven har jeg valgt å tredele. I første del definere jeg sentrale begreper som er viktig for å forstå temaet som følger denne oppgaven. De er alle definert og begrunnet ut fra ulike teori, og ved noen av begrepene har jeg valgt å lage en egen definisjon som følger oppgaven. Den neste delen har jeg valgt å kalle skolen som læringsarena. Under denne delen ser jeg på relasjoner, samarbeid, opplæringen i skolen og hvordan kompetanse kan ha noe å si for opplæringen. I den siste delen ser jeg på hvordan kjønn og seksualitet blir fremstilt og forstått i både skole og samfunn. Innenfor dette kommer også tanker rundt pornografi som opplæringskanal og psykisk helse. Jeg har basert meg på litteratur på området og forskning som er gjort på temaet tidligere. I Skandinavia, og Norge spesielt, er seksualitetsundervisningen mer liberal og progressiv enn i mange andre vestlige land som blant annet USA (Bartz, 2007), i tillegg inkluderer læreplanene i Norge skeivhet i større grad enn andre vestlige land (Svendsen, 2012). På bakgrunn av dette er store deler av teorien min basert på norsk forskning og litteratur.

2.1 Begrepsavklaring og definisjoner¹

Kjønn er ofte forklart som en kroppslig merkelapp som gjør at barn enten puttes i kategorien «jente» eller kategorien «gutt» når de kommer til verden. Vi kan si at samfunnet og biologi har er med på å forme kjønnete subjekter siden merkelappen ofte har en stor betydning for hvordan et individ møter omverden. Ut fra hvilken kontekst og til hvilken tid vil kjønn kunne bli fremstilt på ulike måter (Røthing, 2014, s. 607-608). Røthing og Svendsen (2009, s. 47) påpeker at konseptet kjønn er i en konstant endring basert på hvilke sosiale kontekster man er i. Ofte bruker man begrepene trans- og cis-kjønn, hvor førstnevnte identifiserer seg som det motsatte av det biologiske kjønn, mens sistnevnte identifiserer seg som det samme som det biologiske kjønn (Bufir, 2020).

Orientering og legning er to sider av samme sak som handler om hvem man forelsker seg i, tiltrekkes av og vil være sammen med (Bufir, 2020). I denne oppgaven brukes begge begrepene om hverandre, da også teori og litteratur bytter på hva de skriver.

Identitet handler om en persons oppfatning av hvem personen er eller assosierer seg med (Røthing & Svendsen, 2009, s. 47; Skeiv ungdom, u.d.). Identiteten til en person vil ofte kunne påvirkes av andres oppfatning av hva og hvem personen er, og basert på erfaringer, inntrykk og

¹ Deler av begrepsavklaring og definisjoner kan være svært likt eksamen til kandidat 92 i LER-3500.

opplevelser vil identiteten kunne endres gjennom livet (Skeiv ungdom, u.d.). *Kjønnsidentitet* er knyttet til en persons opplevelse av å være kvinne, mann eller ingen av delene, uavhengig av hvilket kjønn de er født med (Bufir, 2020).

Seksualitet kan beskrives som noe stabilt og fast, men også som noe mentalt og mindre håndfast som følelser. Det er avhengig av hvilke vinkler man ser det fra, og endres ettersom årene går. Seksualitet er et kulturelt fenomen som kan ha ulik betydning ut fra hvor i verden vi befinner oss og i hvilken sosial kontekst man er i. På denne måten vil seksualitet både kunne være noe vi forklarer, praktiserer eller gjør (Røthing & Svendsen, 2009, s. 33-35). Med utgangspunkt i disse definisjonene vil seksualitet i denne oppgaven menes som noe vi mennesker uttrykker, og som over tid kan endres.

Skeiv beskrives som en paraply som omfavner alle typer kjønnsuttrykk og -identiteter og seksuelle orienteringer som bryter med samfunnets forventninger om at mennesker er heterofil og cis-kjønn (Skeiv ungdom, u.d.). *Skeiv* blir ofte brukt som en samlebegrep, fra det engelske ordet *queer*, som bryter med kjønns- og seksualitetsnormene i samfunnet (Bufir, 2020; FRI, u.d.; Kristiansen, 2022). Personer som føler at de ikke passe inn i samfunnets tokjønnsmodell betegner seg også som *skeiv*, samt personer som ønsker å utfordre samfunnets heteronormativitet (Bufir, 2020). I denne oppgaven bruker jeg definisjonene *skeiv* som et paraplybegrep som omfavner alle ulike typer kjønnsuttrykk og -identiteter og seksuelle legninger.

2.2 Skolen som læringsarena

I den overordnede delen av læreplanen kan det leses at opplæringen som skjer i skolen skal være med på å ruste elevene for framtiden, samt åpne dører og blant annet forankres i humanistiske verdier. Videre kan det leses at skolen skal se til at all form for diskriminering brytes ned (Kunnskapsdepartementet, 2017). Læreplanene tar blant annet opp psykisk og fysisk helse knyttet til utvikling av egen kropp gjennom flere kompetansemål i flere fag. I tillegg skal elevene blant annet utvikle forståelse for egen kropp gjennom det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring (Utdanningsdirektoratet, 2020a, 2020b, 2020c). Det sosiokulturelle perspektivet tar utgangspunkt i at vi lærer i sosiale samhandlinger (Manger et al., 2013, s. 192), og Vygotskij et al. (1978) mener at læring skjer på to plan, først på et sosialt og deretter på et individuelt plan. Kultur og språk er viktig i sosial kognitiv læring (Vygotskij et al., 1978), og kan trekkes til elevaktiv undervisning og læring i et fellesskap for å bedre forstå andres

perspektiver og valg. Videre vil jeg presentere relasjoner og samarbeid, viktigheten av riktig kompetanse og skolehelsetjenestens og andre aktørers oppgaver og fordeler.

2.2.1 Relasjoner i klasserommet

Kunnskapsdepartementet mener at det er fire kompetanser en lærer bør mestre i skolen; fagkompetanse, didaktisk kompetanse, ledelseskompetanse og relasjonskompetanse (St. Mld. 11 (2008-2009), s. 49). Det utdypes at innenfor den siste kompetansen, relasjonskompetanse, gjelder dette relasjoner til elever og foreldre, kollegaer og ledelse, samt andre aktører som læreren kommer i kontakt med i skolesammenheng. I læringsrommet er det flere relasjoner som først skal bygges for deretter videreutvikles og pleies, slik som relasjonene mellom elevene og lærer-elev-relasjoner. Relasjoner har stor betydning for enkeltelevens læringspotensial og utvikling i skolen (Manger et al., 2013, s. 73), og en av de beste strategiene for å fremme læring hos elevene er å jobbe aktivt med relasjonsbyggingen (Drugli, 2012, s. 68). Med gode relasjoner mellom elev og lærer vil elevene vise mer engasjement i klasserommet og være mer faglig aktiv, også muntlig (Drugli, 2012, s. 70). Min oppfatning er at gode relasjoner mellom lærer og elev gjør at den helhetlige undervisningen blir bedre, og at elever er mer muntlig aktiv hvis de har gode relasjoner med lærer og sine medelever. Ifølge Drugli (2012, s. 34) er også klassen, som en gruppe, den plassen i skolen som har størst innvirkning på elevenes daglige skoleerfaringer. Disse erfaringene har stor betydning for elevenes læring, trivsel og utvikling. Hun påpeker at hvordan læreren leder klassen på vil påvirke klassemiljøet og læringsmiljøet, som igjen vil danne grunnmuren for relasjoner til enkelteleven.

Relasjonen mellom lærer og elev vil også ha noe å si for hvordan relasjonen mellom elevene i klassen er. Dersom læreren har dårlig relasjon til en elev vil dette være synlig for andre elever, som igjen vil kunne utvikle dårlige relasjoner til denne eleven. I motsetning vil elever som har gode relasjoner til lærer ha gode relasjoner til sine medelever også (Drugli, 2012, s. 86-87; Manger et al., 2013, s. 78). Dette vil si at hvis man som lærer klarer å skape gode relasjoner til hver enkelt elev i klassen, så vil sannsynligheten være større for at alle elevene i klassen har gode relasjoner. Igjen vil kanskje dette hjelpe til på å skape et positivt klassemiljø. For å gi elevene meningsfull samhandling med medelever må lærer planlegge undervisning av god kvalitet (Munthe, 2019, s. 80). Drugli (2012, s. 68-70) trekker også fram viktigheten av at læreren har god faglig kompetanse og viser gode ferdigheter i klasseledelse for å styrke relasjonene i klasserommet. Elever med gode relasjoner til lærer vil mye enklere be om hjelp

fra lærer, og på spørsmål i et intervju svarte elever at de spør kun lærere de stoler på og som de mener er hjelpsomme (Drugli, 2012, s. 71).

2.2.2 Samarbeid i skolen

Et av kompetanseområdene som kunnskapsdepartementet mener er særlig viktig for lærere, er det som omhandler samhandling og kommunikasjon. Her trekkes det fram at lærer skal kunne samarbeide med elever, lærere og andre aktører de treffer i skolesammenheng. Lærere skal inneha kunnskap om elevene og om deres læringsforutsetninger, og de skal bidra til et profesjonelt kompaniskap (St. Mld. 11 (2008-2009), s. 15). Det å delta i samarbeid er en av lærernes oppgaver i skolen. Dette innebærer blant annet samarbeid om undervisningen som gjennomføres for elevene. Det som ofte kan være vanskelig i et slik samarbeid er at de som skal samarbeide kan ha ulik fagbakgrunn og dermed ulik kompetanse innenfor ulike deler av fagfeltet, og et felles språk er en forutsetning for samarbeid (Imsen, 2020, s. 32-33). Dette vil kanskje være en av utfordringene ved å samarbeide med aktører utenfor skolen. Imsen (2020, s. 324) trekker fram at en av grunnene til at samarbeid er viktig i skolen er at lærerens arbeid er meget omfattende og beveger seg langt utenfor klasserommet. En annen grunn er at det hele tiden er endringer i hvordan lærere og samfunnet forstår læreplanene. Hun viser også til at mange skoler har god samarbeidskultur hvor lærere frivillig deler tanker og ideer med kollegaer, og samarbeider om planlegging av undervisning (Imsen, 2020, s. 547).

Scheie og Korsager (2014) mener at samarbeid mellom skole og eksterne aktører er viktig når det skal planlegges undervisning. Samarbeidet om undervisningen bygger på at alle parter føler eierskap til opplegget, og har faglige komponenter å bidra med inn i prosjektet. Fordelen med at skolen samarbeider med eksterne aktører om undervisning er at elevene kan oppleve økt motivasjon som igjen gir bedre grunnlag for læring.

2.2.3 Kompetanse i seksualitetsundervisning

Undervisning om kjønnsmangfold og seksualitetsmangfold får mindre plass i skolen enn hva læreplanene krever. Dette kan ha med at mange lærere føler at de ikke har den faglige kompetansen til å gjennomføre slik undervisning. Lærere opplever også at de ikke får nok støtte fra kollegaer og ledelse i skolen for å gjennomføre undervisning om disse temaene (Svendsen, 2022, s. 190). Thode (2017) trekker fram at det kan være spesielt vanskelig i flerkulturelle klasserom å skulle undervise om seksualitet og seksuell helse. En rask titt på sosiale medier gjør det klart at barn og unge er meget frampå når det gjelder begreper knyttet til både kjønnsmangfold og seksualitetsmangfold. Lærernes manglende kompetanse på området, og

usikkerhet kan være faktorer som spiller inn for hvordan man snakker om temaet, og samfunnet er i så rask endring og utvikling at man som lærer ikke kun kan basere seg på det man har lært fra før (Svendsen, 2022, s. 190-192). Det vil være behov for hyppige oppdateringer når det kommer til begrepene man bruker i undervisningen. Både for nykommere i det skeive miljøet og blant voksne som arbeider med fagfeltet trengs det forklaringer på begreper. Dette betyr at ungdom trekker i trådene for å skape sitt eget subkulturelle språk med sine egne koder for begrepene, som igjen åpner opp for et mye større omfang av retninger (Svendsen et al., 2018, s. 171).

Røthing og Svendsen (2009, s. 11-13) mener det er essensielt med bred kompetanse for å undervise innenfor temaet seksualitet på en god måte. Dette er blant annet viktig for at elevene skal få bredere kompetanse når det kommer til å mestre eget liv knyttet til grensesetting, identitetsutvikling og seksuelt samliv. De trekker også fram at man må kjenne elevene og være kritisk til hvordan undervisningsopplegg innenfor seksualitetsundervisning kan oppfattes ulikt for ulike elever, samt viktigheten av å ikke snakket ut fra et heteroseksuelt synspunkt. Litschi (2019) trekker fram at manglende kompetanse og usikkerhet kan være faktorer som spiller inn på hvordan lærer underviser om seksualitet og identitet. Lærere med lite kompetanse underviser ofte mindre om homofili, og når det gjøres blir det gjort skille mellom heterofil og homofil hvor førstnevnte er det «riktige». Dette er forståelig når kun 12 % av lærere har lært om seksualitetsundervisning i egen utdanning (Sex og samfunn, 2022).

Skeive ungdommer som deltok i en undersøkelse om skeive ungdommers identitetsarbeid fortalte at de i flere sammenhenger hadde opplevd å bli møtt med transfobiske utsagn. Dette gjaldt både i utdanning (fra lærere og forelesere) og i helsevesenet (Svendsen et al., 2018, s. 177). I en undersøkelse gjennomført av Anderssen og Malterud (2013) hvor både heterofile og homofile deltakere av begge kjønn deltok, fortalte 62 % av heterofil menn at de reagerer negativt på at homofile menn kysser offentlig. Innenfor samme kategori forteller 19 % at de ikke synes noe om transpersoner. Blant heterofile kvinner var tallene noe lavere selv om 55% misliker at menn kysser i offentligheten. Ut fra disse tallene er det tydelig at der fortsatt er mange fordommer fra heterofile mot homofile i samfunnet. Det som kanskje også gjør det vanskelig for unge å være komfortabel i sin egen legning og kjønnsidentitet er stempelet homofile ofte får. I en kronikk skrevet av Aasmundsen (2016) skriver han at han angrer på å komme ut av skapet fordi han egentlig ikke passer homostempelet han har fått etter at han kom ut. Han trekker fram at ikke alle homofile liker parykker og glitter. Han skriver at «homofobi er kanskje på rettetten i Norge, men homogeneraliseringen fortsetter å være et problem»

(Aasmundsen, 2016). Det blir klart at selv om majoriteten av samfunnet aksepterer at vi har skeive i samfunnet og at det ikke lengre er så vanskelig å komme ut som homofil, vil homofile fortsatt bli sett på som feminine og at de elsker shopping (Aasmundsen, 2016). Røthing og Svendsen (2009, s. 63) påpeker at for at undervisningen elevene får skal være tilpasset klasser med elever fra ulike bakgrunn og livssituasjon er det viktig at både skole og lærere har et åpent og anerkjennende forhold til at det finnes forskjeller og mangfold blant elevene.

I undersøkelsen til Sex og samfunn poengteres det at undervisning i seksualitet ofte kombineres med andre fag, da særlig naturfag og samfunnsfag. Dette kan trekkes mot det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring i de nye læreplanene. Det kan derimot påpekes at det er store sprik i undersøkelsen knyttet til lærernes og elevenes oppfatning rundt undervisningen. Det kan virke som lærerne er mer positive til det tverrfaglige enn elevene. Eksempelvis mener henholdsvis 51% og 57% av lærerne at de har kombinert temaet med KRLE og samfunnsfag, mot elevenes 14 % (Sex og samfunn, 2022). I en undersøkelse gjort i ungdomsskoler i Trondheim kommune opplyste flere skoler at de ofte gjennomfører seksualitetsundervisningen tverrfaglig. Naturfag var det faget hvor det var mest undervisning, mens KRLE var noe mindre og samfunnsfag nesten ingenting (Røthing & Svendsen, 2009). Dette var før det tverrfaglige temaet som binder sammen disse tre fagene kom inn i skolens læreplaner.

2.2.4 Skolehelsetjenesten og andre aktører

I Tromsø kommune sikrer skolehelsetjenesten at alle skolene har helsesykepleier på skolen en til flere faste dager i uken. Helsesykepleierne har to timer med elevene på 6., 8. og 9. trinn på skolen, og 2,5 timer med elevene på helsestasjon for ungdom. Helsesykepleier skal blant annet kunne hjelpe elevene med spørsmål knyttet til kropp og helse, pubertet, forhold og sex (Tromsø Kommune, u. d.). Hos Helsenorge (2020) poengteres det at helsesykepleier er et gratistilbud til barn og unge i skole. I tillegg utdypes det mer om hva helsesykepleier skal kunne hjelpe til med, og seksuell legning og kjønnsidentitet nevnes eksplisitt. Helsesykepleierens undervisning skal sikre at barn og unge får den nødvendige kompetansen knyttet til seksuell helse, og undervisningen skal være alderstilpasset med utgangspunkt i skolens læreplaner (Helsedirektoratet, 2019). Helsenorge (2020) skriver også om helsesykepleiers rolle knyttet til barn og unge i skolen, hvor den psykiske og fysiske helsen skal bedres gjennom veiledning og råd fra helsesykepleier.

I undersøkelsen fra Sex og samfunn (2022) sier tre av fire elever at de vil at helsesykepleier skal gjennomføre seksualitetsundervisningen. Selv om elevene ønsker at helsesykepleiere skal

undervise om temaet påpeker flere elever at de er ganske fornøyde med læreren sin og lærers kompetanse på området. I undersøkelsen fra Trondheim kommune kunne over halvparten av de spurte elevene fortelle at de fikk nyttig informasjon om følelser, kropp og seksualitet fra skolens helsesykepleier, mens omkring 25% svarte at de fikk denne informasjonen fra lærer (Røthing & Svendsen, 2009, s. 20). Dette gjør det opplagt at flesteparten av elevene snakker med helsesykepleier om seksualitet. Flesteparten av jenter i ungdomsskolen svarte i en annen undersøkelse at de helst vil at helsesykepleier skal gjennomføre denne type undervisning for dem fordi de ikke ønsket at læreren som de treffer på daglig basis skal være den som underviser om det som oppfattes som et intimt og privat tema. Mange mente allikevel at læreren burde gjennomføre seksualitetsundervisningen fordi de kjenner elevene godt (Møllhausen, 2005). Dette bekreftes i en undersøkelse gjort av Redd Barna, hvor det kom fram at elevene har varierende preferanser på hvem som skal undervise om seksualitet (Grande, 2005).

MSO (Medisinernes seksualopplysning) er en frivillig organisasjon med medisinstudenter som finnes i flere byer i Norge, også i Tromsø. Organisasjonen tilbyr seksualitetsundervisning for blant annet barn og unge i grunnskolen fra undervisere med god opplæring i å snakke om seksualitet og kropp med unge. Temaer de snakker om er blant annet kropp og pubertet, forelskelse og legning, prevensjon og seksuelle overgrep (MSO Tromsø, u.d.). Medisinernes seksualopplysning kommer til skolen og er sammen med elevene i inntil en dag uten lærer. Med undervisningen sin håper MSO Tromsø blant annet at ungdom skal få et positivt forhold til egen kropp og seksualitet (MSO Tromsø, u.d.).

2.3 Kjønn og seksualitet i skole og samfunn

Undersøkelsen fra Sex og samfunn (2022) viser at 51 % av elevene ønsker å lære mer om skeiv seksualitet, i tillegg til mange andre temaer innenfor seksualitetsundervisning. Røthing og Svendsen (2009, s. 17) viser at de temaene som ble var minst prioritert var sikker sex mellom likekjønnede personer og transkjønnethet. Alle elevene i skolen skal ha undervisning og seksualitet og identitet, men ifølge ROSE-prosjektet er dette tema som jentene liker bedre enn guttene (Sjøberg, 2009, s. 367-373). ROSE-prosjektet studerer hvilke holdninger og interesser elever har til naturfag og alle temaene innenfor naturvitenskap. Prosjektet deler inn i hvilke interesser selektiv gutt og selektiv jente har (Sjøberg, 2009, s. 364). Generelt er jenter blant annet mest interessert i kroppens utvikling, kjønnsykdommer, prevensjon, kjønn, forplantning og svangerskap. Disse temaene er ikke øverst på listen til guttene (Sjøberg, 2009, s. 371-372).

2.3.1 Forståelse av kjønn og kjønnsidentitet i samfunn og skole

I Norge sluttet vi med kjønnsdelt gym- og svømmeundervisning på 70-tallet, og vi jobber fortsatt med å ha kjønnene sammen på de fleste arenaer i samfunnet, også i skolesammenheng. Som lærer må man være klar over hvordan ens egne tabuinstillinger til kropp og nakenhet, seksualliv og kjønnsorgan vil kunne overføres til barn og unge. Denne tabuinstillingen vil kunne være til hinder for læreren selv, men også i møte med elever (Grindeland et al., 2020, s. 461). Det offentlige rom er designet etter to-kjønnsmodellen og gjør at denne modellen fortsatt får stå så støtt i samfunnet. Eksempler på dette er toaletter på offentlige bygg (Goldschmidt-Gjerløw, 2022, s. 179). Når dette er det barn og unge møter i samfunnet er det forståelig at kjønn kan være vanskelig å forstå som noe annet enn to-kjønnsmodellen. Goldschmidt-Gjerløw (2022, s. 180-183) trekker fram at det juridiske rundt kjønn kan være med på å forvirre elevene. I Norge har de juridiske rammene åpnet opp for et større mangfold i seksualitet, men at kjønnsspekteret fortsatt oppfattes som ganske nytt. Per dags dato har vi kun to kjønn, dame og mann, selv om en del mennesker identifiserer seg som ikke-binær. Hun skildrer at dette kan være med på å gjøre det vanskeligere for både elever i skolen og voksne i samfunnet å akseptere og forstå at noen mennesker ikke passer inn i to-kjønnsmodellen hvor mennesker identifiserer seg med det biologiske kjønn. Røthing (2014, s. 74-75) trekker fram at stereotypiske kjønnsnormer som barn og unge møter i skole, blant familie og generelt i samfunnet er med på å hindre mulighetene for kjønns mangfold. Ungdommene som svarte i undersøkelsen om skeive ungdommers identitetsarbeid kunne fortelle at det er enklere å snakke med andre om seksuelle identiteter (legning/orientering) enn om alternative kjønnsidentiteter (Svendsen et al., 2018, s. 177). For lærere er det viktig å ha god og bred kunnskap om sammenhengen mellom seksualitet og identitet når det kommer til seksualitetsundervisning. -Særlig siden både elever og lærere ofte prater indirekte om seksualitet i andre sammenhenger (Røthing & Svendsen, 2009, s. 15)

2.3.2 Forståelse for seksualitet og ulike legninger i samfunn og skole

I 1972 ble loven som sa at homoseksualitet var straffbart fjernet i Norge, men det skulle gå 37 år før likekjønnet ekteskap ble tillatt i 2009. I mange land og kirkesamfunn har homofili vært sterkt fordømt, og i noen land og religioner er det fortsatt tilfelle. Dette skjer selv om det på verdensbasis er anslått at det er mellom sju og tolv prosent som ikke lever ut en heterofil legning (Grindeland et al., 2020, s. 460). Selv om samfunnet har åpnet opp for seksualitets mangfold opplever fortsatt mange mennesker at de ikke passer inn i samfunnet og at det fortsatt ikke er sosialt akseptert i deler av samfunnet å identifisere seg som skeiv (Goldschmidt-Gjerløw, 2022, s. 172). Butler (2004, s. 2) mener at mennesker blir oppfattet ulikt avhengig av hvilken hudfarge

og etnisitet, hvilket kjønn og hvilken seksualitet de har, og at begrepene som anerkjenner oss som mennesker er konstruert i samhandling med andre og at disse kan endres. Hun påpeker at noen av begrepene som gjør personer menneskelig, er de samme begrepene som frarøver andre personer fra å oppnå status som menneskelig. Handlingene folk har vil kunne gjøre at noen mennesker bli sett på som mindre enn et menneske og oppleve vanskelighet med å oppleve at de lever et verdig liv. Røthing og Svendsen (2010) bekrefter dette ved at de mener at i samfunnet vil heteroseksuelle parforhold favoriseres som den «mest rette» måten å leve på, mens homoseksuelle parforhold kan godtas «under tvil». I skolesammenheng blir også heteroseksualitet ofte brukt som referansepunkt, noe som gjør at også i skolen vil den heterofile seksualiteten bli framstilt som mest normal og som en mer privilegert levemåte enn homoseksualitet. Selv om dette ikke nødvendigvis kommer entydig og bestemt frem vil det skeive framstilt som «det andre» (Røthing & Svendsen, 2009, s. 40).

2.3.3 Ulik oppfatning av skeiv seksualitet og identitet blant unge og voksne

Unge har et fantastisk stort vokabular når det kommer til begreper innenfor seksuell identitet og kjønnsidentitet. Ved å ha dette omfattende språket utforsker de ulike kreative måter å utvide kategoriene innenfor kjønn og seksualitet på (Svendsen et al., 2018, s. 164-171). Dette gjør det klart at verken lærere eller helsesykepleiere kommer til å kunne mer om temaet enn de unge selv, og at vi kanskje bare må leve med at vi aldri kommer opp å deres nivå. Svendsen et al. (2018, s. 179) mener at de unge ikke har som hensikt å utvide det heteroseksuelle med den raske begrepsendringen, men heller å «eksplodere den, for å skape premisser for å gjøre kjønn og seksualitet» (Svendsen et al., 2018, s. 179). Det kommer også fram at unge føler det er enklere for voksne å forstå seksualitet bedre enn identitet. De beskriver også eldre generasjoner som mer nervøs når de snakker om ting knyttet til temaet, og at de føler voksne henger seg mer opp i hva begrepene betyr enn å faktisk forstå hva de innebærer (Svendsen et al., 2018, s. 178-179). I samme artikkel poengteres det også at selv om samfunnet går fremover kan det virke som det er enklere å forholde seg til klare kjønnsidentiteter som transkvinne og -mann, enn identiteter som er ikke-binære. Ungdommene som intervjues bekrefter dette ved å fortelle at foreldre ikke klarer å legge om til «hen» eller «hin» som benevnelse etter at egne barn forteller at de ønsker det. Noen forteller også at foreldrene forstår dette med transseksuelle, men at de sliter med å forstå at barna har venner som er ikke-binær (Svendsen et al., 2018, s. 178).

I Norge forventes det at ungdom skal være homotolerante, samtidig som at det ikke er en selvfølge blant ungdom som er rasialisert eller muslimsk. Selv om dette forventes av dagens

ungdom blir fortsatt «homo» brukt som skjellsord. Dette medfører at unge homofile synes det er vanskelig å stå fram som homofil utenfor det skeive miljøet, samt at de påpeker at det kan være enklere å bruke begrepet *skeiv* enn *homofil* (Svendsen et al., 2018, s. 166-173). Man kan kanskje spørre seg selv om det i et tilsynelatende homotolerant samfunn er helt greit å komme ut som homofil, eller om det er «OK» fordi det forventes at andre skal synes at det er greit. Røthing og Svendsen (2009, s. 167) beskriver skjellsordet «homo» som et adjektiv som ikke nødvendigvis har noe tilknytning til homoseksualitet. De mener at det heller er knyttet til en persons væremåte, og hvordan det i ulike sosiale kontekster og miljø kan være ulike egenskaper som gjør at noen blir kalt «homo». Det kan være alt fra å gå i trange bukser til å drikke te, eller noe så banalt som å ikke ville forstyrre læreren i timen. Så mange som 44% av guttene svarte i en undersøkelse fra 2008 at de hadde blitt kalt homo eller liknende i løpet av det siste året, både på skole og fritid (Røthing & Svendsen, 2009, s. 166).

2.3.4 Pornografi som opplæringskanal

Barn og unge bruker pornografi for å lære mer om seksualitet og sex. Mange barn forteller også at pornografi ikke alltid er uproblematisk med tanke på tilgang, variasjon og framstilling av sex (Frøvik et al., 2022, s. 113). Videre trekker Frøvik et al. (2022, s. 114) at pornografi kan ha negativ innvirkning på gutters forhold til kvinner, samt at negativt kvinnesyn kan komme til uttrykk. Sistnevnte kan også ha sammenheng med adferd som er seksuelt krenkende. Sill (2022) trekker fram at pornografi som undervisningsressurs gjør at det er store muligheter for å lære om temaer knyttet til sex og seksualitet også utenfor skolen. Hun påpeker også at mange skeive menn bruker porno til å lære om egen seksualitet. Ollis (2016) poengterer at pornografi må være en del av seksualitetsundervisningen. I en artikkel på NRK om pornografi på sosiale medier sier en psykolog at porno har eksistert i masse titusener år, og at porno i seg selv ikke er negativt (Fallmyr, 2022). I avisartikkelen trekkes det fram ulike farer med bruk av pornografi i ung alder, men også at porno kan være med å gi unge mulighet til å utforske sin egen seksualitet på.

2.3.5 Psykisk helse og skeiv seksualitet²

Helsedirektoratet (2017) skriver at en av begrunnelsene til at psykisk helse skal løftes inn i skolehverdagen er å sette søkelys på viktigheten av egen psykisk helse hos elevene. Elevene skal informeres om hvem de kan snakke med om vanskelig tema som identitet, seksualitet og pubertet. I en forskningsartikkel skrevet av Hegna (2014) tar hun for seg sammenhengen

² Deler av dette avsnittet er identisk med eksamen til kandidat 92 i LER-3500.

mellom mobbing i skolen, psykisk helse og seksuell orientering. Hun skriver at unge med tiltrekning til samme kjønn har større sannsynlighet for å være ensom, ha depressive symptomer, lav selvfølelse og høyt rusmisbruk sammenliknet med andre unge. Videre kan man lese av resultatene til Hegna (2014) at 31 prosent av elever som har seksuell eller følelsesmessig tiltrekning til samme kjønn har opplevd voldstrusler minst én gang de siste 12 månedene. Så mange som én av ti har opplevd erting, utfrysning og plaging flere ganger i uken, noe som er betraktelig oftere enn elever uten tiltrekning til samme kjønn. Elever med tiltrekning til samme kjønn som ikke opplever mobbing har økt risiko for psykiske plager, skolevegring og plaging, mens omtrent halvparten av elever som tiltrekkes av samme kjønn og opplever mobbing har psykiske vansker (Hegna, 2014). Røthing og Svendsen (2009, s. 190-191) trekker også fram at homonegativ hatkriminalitet er et problem for mennesker som lever homofilt og for transpersoner. Verst er det for menn som oftest utsettes for slik vold. Slike negative kommentarer og handlinger som blir utført mot skeive personer kan føre til dårligere psykisk helse for den det angår.

3 Metode

For å besvare problemstillingen «*Hvordan inkluderes skeiv seksualitet og identitet i seksualitetsundervisningen i ungdomsskolen?*» har jeg benyttet meg av to ulike metoder. Første forskerspørsmål «*Hva sier læreplanene om skeiv seksualitet og identitet?*» undersøkes ved bruk av dokumentanalyse som metode, mens forskerspørsmålet «*Hvordan undervises det om skeiv seksualitet og identitet i skolen?*» undersøkes ved å bruke intervju som metode. Det er en kvalitativ studie i to deler. I denne delen av oppgaven starter jeg med å plassere min forskning i et vitenskapelig perspektiv før jeg presenterer bakgrunn for valg av metode. Deretter ser jeg på hvilke metoder jeg har brukt for datainnsamling og analyseprosess. Til slutt ser jeg på studiens kvalitet og hvilke etiske vurderinger jeg har tatt.

3.1 Vitenskapsperspektiv

Min oppgave tar utgangspunkt i en sosialkonstruktivistisk tilnærming, en tilnærming som handler om å konstruere virkelighet basert på tidligere erfaring, situasjoner og i samhandling med andre (Postholm & Jacobsen, 2018, s. 49-50). Dette forstår jeg som at gjennom intervjuer med lærere og helsesykepleiere opplever jeg en virkelighet, og denne virkeligheten svarer for hvordan skeiv seksualitet og identitet inkluderes i skolen. Min oppfattelse av virkeligheten kan med andre ord endres eller utvides gjennom intervjuene. Dette bekreftes av Thurén (2009, s. 157) som påpeker at mennesker kan endre meninger og synsvinkler, vi er ikke låst fast i ulike kategorier. Oppfattelsen av inkludering av skeivhet er ikke bestemt, men kan endres ettersom hvem som gjennomfører intervjuene. Dokumentanalyse handler om å analysere tekst skrevet av andre mennesker. Thurén (2009, s. 104-106) beskriver hermeneutikk som fortolkningslære, og Postholm og Jacobsen (2018, s. 163) utdyper at dette handler om at forsker prøver å forstå meningene til mennesker som uttrykker seg skriftlig. Dette gjør at analyse av læreplan har en hermeneutisk tilnærming hvor jeg prøver å finne mening i teksten. Her vil det også være rom for tolking ut fra hvem som gjennomfører analysen.

3.2 Bakgrunn for metodevalg

I min masteroppgave ønsket jeg å kartlegge hvor stor plass skeiv seksualitet og identitet har i skolen, særlig i naturfag. Hensikten var å undersøke hva elevene skal lære om temaet i skolen og hvordan temaet undervises om i klasserommet av lærere og helsesykepleiere. For å få oversikt over temaets plass i læreplanene valgte jeg å gjøre en dokumentanalyse av læreplanene i naturfag, samfunnsfag og KRLE fra LK-20. Disse tre fagene knyttes sammen i det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring og er de tre fagene hvor mesteparten av

seksualitetsundervisning gjennomføres. Jeg valgte å se på kompetansemålene fra 1.-10. trinn, for å se om kompetansemålene bygger på hverandre gjennom grunnskolen. For å finne ut av hvordan det undervises om skeiv seksualitet og identitet valgte jeg å gjennomføre intervju med lærere og helsesykepleiere. Gjennom intervju med fire informanter kunne jeg gå i dybden på temaet og få mye informasjon om plassen skeivt mangfold har i undervisning, og hvilke aktører som underviser om hva.

3.3 Kvalitativ datainnsamling

I dette underkapittelet utdyper jeg de to kvalitative forskningsmetodene jeg brukte for å besvare problemstillingen i sin helhet ved hjelp av de to avgrensede forskerspørsmålene som fulgte arbeidet.

3.3.1 Dokumentanalyse

For å finne ut hvordan skeiv seksualitet og identitet er fremstilt i skolens planer valgte jeg å gå til læreplanene fra LK-20, forskriftene som danner det forpliktende grunnlaget for hva skolens fag skal inneholde. I læreplanene kunne jeg finne informasjon om hva elevene skal lære om skeiv seksualitet og identitet i skolen. For å få et helhetlig bilde av læreplanene valgte jeg dokumentanalyse som metode. For å få bredde gjorde jeg analyse av de tre læreplanene i alle delene, sett bort fra videregående opplæring. Jeg gjennomførte en innholdsanalyse i starten av analyseprosessen ved at jeg selv valgte begreper jeg ønsket å undersøke i læreplanene. Fordelen ved å velge begreper selv er ifølge Gleiss og Sæther (2021, s. 137) at det kan lette analysering og fortolkning av teksten. Systematiseringen jeg gjorde er i tråd med Christoffersen og Johannessen (2012, s. 88) sin anbefaling om strategi når man arbeider med store mengder datamateriale. Begrepene jeg undersøkte kalte jeg søkeord, og var basert på begreper innenfor temaet seksualundervisning, og særlig begreper som er knyttet til skeiv seksualitet og identitet. Mine søkeord i analyseprosessen var skeiv, identitet, homofil, lesbisk, heterofil, orientering, legning, helse, kjønn, seksualitet og seksuell. Som definert tidligere er ordet *skeiv* en paraply, og alle søkeordene passer inn under dette begrepet. Ordene *homofil*, *lesbisk*, *heterofil*, *orientering* og *legning* valgte jeg for å sjekke om seksuell orientering blir nevnt i læreplanen. For å se om delene som handler om kjønnsidentitet blir nevnt i læreplanene ble søkeordene *kjønn* og *identitet* brukt. I tillegg er ordene seksuell og seksualitet begreper som knyttes opp til orientering sammen med begrepet *helse* som knyttes sammen med hvordan vi føler oss basert på kjønnsidentitet og orientering. I tabell 1 har jeg begrunnet hvorfor jeg har valgt akkurat disse søkeordene basert på teori.

Tabell 1 Begrunnelse for bruk av de 11 søkeordene i analyse av læreplan.

Søkeord	Begrunnelse	Kilde
Skeiv	Paraplybetegnelse på alle som bryter med samfunnets heteronormativitet og kjønnsnormer.	Bufir (2020)
Homofil	Person som tiltrekkes av en person av samme kjønn følelsesmessig og/eller seksuelt. Omfatter både menn og kvinner, men brukes oftest om menn som tiltrekkes av andre menn. Homoseksuell brukes også som begrep på en person som forelsker seg og/eller seksuelt tiltrekkes av noen med samme kjønn.	Bufir (2020) Røthing og Svendsen (2009, s. 44)
Lesbisk	Kvinner som tiltrekkes av andre kvinner, både følelsesmessig og/eller seksuelt.	Bufir (2020)
Heterofil	Person som tiltrekkes av en person av motsatt kjønn følelsesmessig og/eller seksuelt.	Bufir (2020)
Legning	Handler om hvem vi forelsker oss i, tiltrekkes av og ønsker å være sammen med. Legning har samme betydning som orientering.	Bufir (2020)
Orientering	Handler om hvem vi forelsker oss i, tiltrekkes av og ønsker å være sammen med.	Bufir (2020)
Kjønn	Uavhengig av hvilket biologisk kjønn vi har, vil kjønn kunne konstrueres kulturelt. Trans- og cis-kjønn handler om biologisk kjønn sammen med hvilket kjønn man identifiserer seg som, altså kjønnsidentitet.	Butler (2006, s. 9-10) Bufir (2020)
Identitet	Handler om hvem en person er, og hva personen identifiserer seg som. Mann eller kvinne, begge eller ingen.	Bufir (2020) og Røthing og Svendsen (2009, s. 47)
Helse	Tilstand av fullstendig fysisk, psykisk og sosialt velvære.	Braut (2022)
Seksualitet	Ofte forbundet med kjønn. Seksualitet kan endres over tid, og er noe vi uttrykker, praktiserer og gjør. Begrep som omfatter kjønnslivet, forplantning, tiltrekning, lyst, fantasier, moral og kulturelle normer.	Røthing og Svendsen (2009, s. 34-37) Grünfeld (2021)
Seksuell	Følelser, tanker og handlinger kan utføres seksuelt i seksualiteten vår.	Grünfeld (2021)

Jeg gikk strategisk gjennom en og en læreplan med ett og ett søkeord i søkefeltet. Eksempelvis når jeg skrev «helse» i søkefeltet fikk jeg opp alle plassene i læreplanene dette søkeordet var brukt. Etter denne strategiske gjennomgangen med ett og ett søkeord i alle tre læreplanene leste jeg gjennom læreplanene fra start til slutt for å forsikre meg om at all relevant informasjon var kartlagt og nedskrevet.

3.3.2 Intervju som metode

Etter at jeg hadde analysert læreplanene og plassert funnene i tabellen kunne jeg begynne utformingen av intervjuguidene. Jeg ønsket å finne ut hvordan det undervises som skeiv seksualitet og identitet i skolen, og valgte derfor å intervju noen av de som underviser om temaet i skolene. Gleiss og Sæther (2021, s. 30) trekker fram at datainnsamling ved kvalitativ forskning ofte skjer ofte gjennom intervju.

Til å starte med ble rekrutteringen av intervjupersoner gjort på bakgrunn av yrkeserfaring, erfaring med seksualundervisning og erfaring med skeive elever, samt på bakgrunn av anbefalinger fra andre lærere, helsesykepleier og veileder. For å få tak i intervjupersoner henvendte jeg meg til skoler, både på telefon og på e-post, jeg skrev til lærere og helsesykepleiere jeg hadde fått anbefalt og fikk lærere som ikke kunne stille til intervju til å videresende interessen til andre lærere. Jeg gjorde altså et strategisk utvalg som ligger under et ikke-sannsynlighetsutvalg. Gleiss og Sæther (2021, s. 39) beskriver denne typen utvalg som «ikke-tilfeldig» og ofte brukt i kvalitativ forskning. De spesifiserer også at det ikke er mulig å generalisere siden det ikke er tilfeldig utvalgte intervjupersoner. Ved å få anbefalt personer for deltakelse ble rekrutteringen gjort ved bruk av snøballmetoden. Denne metoden handler om at intervjupersoner blir spurt om de kjenner andre som burde intervjues innenfor temaet (Gleiss & Sæther, 2021, s. 41). Jeg endte opp med å intervju fire personer, en naturfagslærer, en samfunnsfaglærer og to helsesykepleiere, en med videreutdanning. I tabell 2 vises oversikt over intervjupersonene. Flere av de jeg kontaktet ønsket ikke å stille til intervju. De begrunnet dette valget med «ikke nok erfaring med seksualundervisning», «ikke nok kunnskap om skeiv seksualitet» og «kort fartstid i yrket». Dette gjorde at de jeg i utgangspunktet kontaktet ikke ble brukt som informanter i undersøkelsen. I tillegg var det en del lærere og fagledere som aldri besvare e-post eller telefonsamtaler.

Tabell 2 Oversikt over personene jeg intervjuet

Yrke	Aldersspenn	Yrkeserfaring	Navn i oppgaven
Naturfagslærer	45-50	15-20 år	Lærer 1
Samfunnsfaglærer	45-50	0-5 år	Lærer 2
Helsesykepleier	40-45	20-25 år	Helsesykepleier 1
Helsesykepleier med videreutdanning	40-45	15-20 år	Helsesykepleier 2

Jeg ønsket at intervjuene skulle oppleves som en samtale rundt temaet i undervisningssammenheng, og valgte derfor å lage en detaljert oversikt over spørsmålene jeg ønsket å stille. Denne typen intervjuoppsett beskrives som en intervjuguide, hvor det er stor fleksibilitet og hvor man kan endre rekkefølgen på spørsmålene (Bjørndal, 2017, s. 109). Spørsmålene i intervjuguidene var basert på funnene fra dokumentanalysen av læreplanene (vedlegg 1 og 2). Jeg ønsket et intervju hvor jeg ikke måtte følge en helt spikret intervjuplan, men hvor jeg hadde rom for å stille oppfølgingsspørsmål og stille andre spørsmål dersom det var nødvendig, og valgte derfor et semistrukturert intervju. Et slikt intervju gir stor frihet, og har ofte intervjuguide som ramme for intervjuene (Christoffersen & Johannessen, 2012, s. 79). Intervjuguidene hadde omtrent 15 spørsmål, og starter med spørsmål om yrket og erfaring for å komme i gang med intervjuene. Hensikten med å starte med enkle faktaspørsmål som informanten lett kunne svare på var å lage en god ramme rundt intervjuet (Gleiss & Sæther, 2021, s. 156). Deretter fortsatte intervjuene med spørsmålene knyttet opp til undervisning om skeiv seksualitet, psykisk helse, elevers og lærers/helsesykepleiers holdninger og samarbeid mellom faglærere og helsesykepleier.

Før jeg gjennomførte intervjuene som skulle gi datamateriale til oppgaven, gjorde jeg et prøveintervju med en medstudent. Medstudenten er kvinne i 20-årene som har erfaring med undervisning i barneskole, og intervjuet ble gjennomført fysisk på et grupperom. Jeg valgte å gjennomføre prøveintervju for å ha mulighet til å lytte gjennom intervjuet og se om noe måtte endres i intervjuguidene før jeg intervjuet lærerne og helsesykepleierne. Dette støttes av Thagaard (2013, s. 100) som poengterer at forsker kan få et klarere bilde på hvordan spørsmålene ble stilt. Etter prøveintervjuet snakket jeg og kollegaen jeg intervjuet om noen av

spørsmålene var vanskelige eller om det var begreper som var uklare. Vi så også på hvordan flyten var og om det følte som en samtale eller mer som utspørring om kollegaens kvalifikasjoner. Dette er i tråd med det Thagaard (2013, s. 100) skriver om at det kan være en fordel å intervju kollegaer og få tilbakemeldinger som en måte å øve seg på å intervju.

På grunn av pandemi ble kun ett av fire intervjuer gjennomført fysisk. Intervjuet med den ene læreren ble gjennomført på et lånt grupperom på et folkebibliotek, mens de tre andre ble gjennomført på den digitale plattformen teams. Jeg valgte å gjøre lydopptak av intervjuene, noe som gav meg mulighet til å lytte gjennom intervjuene flere ganger. Gleiss og Sæther (2021) anbefaler dette som metode for å så med alt som blir sagt, samt at det er enklere å direktesitere når man har intervjuet på opptak. I tillegg til å ta opp intervjuene på lydopptaker valgte jeg å notere ned stikkord underveis som jeg kunne bygge videre på i intervjuene for å følge opp det intervjupersonene kunne fortelle. Siden jeg noterte i tillegg til lydopptak fikk jeg dokumentert ting som skjedde under intervjuene som ikke høres på lydopptak, som eksempel kroppsspråk. Dette er ifølge Bjørndal (2017, s. 91) lurt da man mister mye av den non-verbale kommunikasjonen ved lydopptak.

Jeg transkriberte intervjuene innen noen dager etter gjennomføringene. For det første hadde samtalene friskt i minne, og det var derfor enkelt å transkribere slik samtalen gikk og ble oppfattet på tidspunktet. For det andre ønsket jeg å kunne forbedre eller endre formuleringsmåte på spørsmålene til neste intervju dersom jeg så at det trengtes. Sistnevnte er noe Bjørndal (2017, s. 102) trekker fram som en fordel ved transkribering før neste intervju. Jeg ønsket også å forsikre meg om at kvaliteten på transkriberingen ikke skulle svekkes på bakgrunn av kjedsomhet ved transkriberingen. Transkribering beskrives ofte som både kjedelig og anstrengende (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 207).

3.4 Analyseprosessen

I denne delen tar jeg for meg hvordan prosessen med analysering var i de to metodene som ble brukt. Jeg starter med analyse av læreplanene og går så videre til analyse av intervjuene.

3.4.1 Analyse av læreplanene

Jeg gjennomførte en tematisk analyse av læreplanene siden jeg arbeidet ut fra allerede fastsatte tema/begreper. I tematisk analyse er det naturlig å kode datamaterialet ved å dele opp teksten ut fra kodeord (Thagaard, 2018, s. 153). Analysen av læreplanene har en deduktiv tilnærming, noe Thagaard (2013, s. 172) beskriver som at forsker tar utgangspunkt i begreper fra annen

teori og perspektiver hvor disse begrepene bidrar til å gjenkjenne mønster i datamaterialet. Alle ordene jeg brukte som søkeord er begreper jeg hentet fra teori knyttet til paraplybegrepet *skeiv*, som ble beskrevet tidligere. Disse søkeordene kan sees på som koder som ble brukt i første trinn av analysen. Jeg utarbeidet en tabell hvor funnene fra gjennomgangen av læreplanene med søkeordene ble satt inn (se tabell 3). Grunnen til at jeg systematiserte funnene i en tabell var for å få oversikt over alle funnene, og hvor søkeordene var å finne. Tabellen er delt opp etter de tre fagene og etter læreplanenes hoveddeler; om faget, kjerneelementer, tverrfaglig tema og årstrinnene 2., 4., 7. og 10. trinn (Utdanningsdirektoratet, 2020a, 2020b, 2020c). Ved å organisere funnene mine på denne måten fikk jeg en helhetlig oversikt over hva eleven skal lære knyttet til søkeordene, hvilke fag de skal lære om det og på hvilke trinn.

Tabell 3 Oversikt over i hvilke deler av læreplanene søkeordene er å finne. Søkeordene er fremhevet med grønn skrift. I kjerneelementer står overskriftene til de ulike kjerneelementene i anførselstegn.

	Naturfag	Samfunnsfag	KRLE
Om faget	Naturfag skal også bidra til at elevene utvikler kompetanse til å ivareta egen og andres <i>helse</i> .	I samfunnsfag skal elevene få mulighet til å utforske sin egen <i>identitet</i> (...). Faget skal bidra til <i>identitetsutviklingen</i> til den enkelte og forståing av de forskjellige fellesskapene vi mennesker inngår i.	
Kjerneelementer	« Kropp og helse » (...). De skal også forstå hvordan kroppen utvikler seg, og hvordan fysisk og psykisk <i>helse</i> kan ivaretas. Kunnskap om kroppens systemer og hvordan de påvirker hverandre, skal hjelpe elevene til å ta vare på egen kropp og <i>helse</i> i et livslangt perspektiv.	« Identitetsutvikling og fellesskap » Elevene skal få innsikt i hvordan mennesker utvikler <i>identitet</i> og tilhørig, og hvordan de samhandler med andre. De skal forstå hvorfor mennesker søker sammen i samfunn, og hvordan <i>identitetsutvikling</i> og fellesskap blir påvirket av geografiske, historiske og nåtidige forhold.	« Utforsking av eksistensielle spørsmål og svar » Faget handler om ulike måter mennesker har nærmet seg spørsmål om mening, <i>identitet</i> og virkelighetsbilde gjennom religioner, livssyn, etikk og filosofi. « Kunne ta andres perspektiv »

			Temaer knyttet til <i>kjønn</i> og funksjonsevne inngår også.
Tverrfaglig tema livsmestring og folkehelse	<p>... forstå sin egen kropp og ivareta sin egen fysiske og psykiske <i>helse</i>.</p> <p>... bruke helserelatert informasjon til å ta gode og ansvarlige valg knyttet til <i>helse</i> ...</p>	I samfunnsfaget handler det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring om at elevene skal bli bevisste på sin egen <i>identitet</i> og sin egen <i>identitetsutvikling</i> og forstå individet som en del av ulike fellesskap. Faget skal bidra til at elevene kan gjøre gode livsvalg og handtere utfordringer knyttet til <i>seksualitet</i> reflektere over etiske spørsmål og problemstillinger som gjelder <i>identitet, kjønn, seksualitet</i> og <i>psykisk helse</i> ...
Kompetansemål etter 2. trinn		... samtale om følelser, kropp, <i>kjønn</i> og <i>seksualitet</i> ...	
Kompetansemål etter 4. trinn	<p>... ulikheter mellom <i>kjønnene</i>, om <i>kjønnsidentitet</i> og om menneskets reproduksjon.</p> <p>Samtale om hva fysisk og psykisk <i>helse</i> er, og drøfte hvordan livsstil og trivsel påvirker <i>helse</i>.</p>	... samtale om <i>identitet</i> , mangfold og fellesskap ...	
Kompetansemål etter 7. trinn	Gjøre rede for fysiske og psykiske forandringer i puberteten og samtale om hvordan dette kan påvirke følelser, handlinger og <i>seksualitet</i>	<p>... variasjoner i <i>identiteter, seksuell orientering</i> og <i>kjønnsuttrykk</i> ...</p> <p>... grenser knyttet til følelser, kropp, <i>kjønn</i> og <i>seksualitet</i> ...</p>	
Kompetansemål etter 10. trinn	drøfte spørsmål knyttet til <i>seksuell</i> og reprodutiv <i>helse</i> .	<p>... reflektere over likheter og ulikheter i <i>identiteter</i> ...</p> <p>... reflektere over hvordan <i>identitet</i>, selvbilde og egne</p>	... ulike syn på <i>kjønn</i> og <i>seksualitet</i> i kristendom og andre religioner og livssyn ...

		grenser blir utviklet og utfordret i ulike fellesskap ...	
--	--	--	--

I neste trinn av analysen valgte jeg å sortere funnene mine i overordnede kategorier. Thagaard (2018, s. 154-155) trekker fram kategorisering som en nyttig metode for å arrangere datamaterialet på, samtidig som det belyser sentrale aspekter i analysen. Jeg valgte her å dele opp datamaterialet og se på hvordan søkeordene var brukt i hvert fag, isolert. Søkeordene som er representert i naturfag, identitet, kjønn, seksuell, seksualitet og helse, viser at både seksualitets- og identitetsbegrepet er inkludert. Ut fra hvordan begrep er definert vil noen være knyttet til biologi mens andre har en noe brede betydning som eksempel identitet. Dette gjør at det ligger til rette for å undervise om skeiv seksualitet og identitet i naturfag. I samfunnsfag er søkeordene identitet, kjønn, orientering, seksuell og seksualitet, noe som gjør at også i dette faget skal det kunne undervises om seksualitets- og identitetsmangfold. Begrepene som er representert i dette faget kan ut fra ulike betydninger knyttes både til biologi (kjønn) og noen kan knyttes opp til miljø/samfunn. KRLE har søkeordene identitet, kjønn, seksualitet og helse representert. I dette faget vil det også være naturlig å undervise om skeivt mangfold. Etikk står sentralt i alle søkeordene i KRLE. En konkret oversikt over hvilke av søkeordene som er representert i læreplanene vises i tabell 4.

Tabell 4 Oversikt over hvilke søkeord som er representert i hvilke fag.

Søkeord	Naturfag	Samfunnsfag	KRLE
Skeiv			
Identitet	X	X	X
Kjønn	X	X	X
Homofil			
Heterofil			
Lesbisk			
Orientering		X	
Seksuell	X	X	
Seksualitet	X	X	X
Legning			
Helse	X		X

3.4.2 Analyse av intervjuene

Jeg bestemte meg for å gjøre en tematisk analyse av intervjuene allerede før intervjuguidene var klare. Dette er i tråd med det Kvale og Brinkmann (2015, s. 216) skriver om forberedelser før innsamling av data. De skriver at dersom analysemetode er klar, eller i alle fall vurdert før datainnsamling, vil dette styrke forberedelsene til intervjuene, som konstruksjon av intervjuguider, gjennomføring av intervjuene og transkriberingen. Jeg brukte tematisk analyse etter Braun og Clarke (2006) som analysemodell. Tematisk analyse er en metode som handler om å identifisere, analysere og registrere mønstre og/eller koder i datamaterialet (Braun & Clarke, 2006). Analysen min har en abduktiv tilnærming, noe Tjora (2018, s. 14) beskriver som en tilnærming som både tar utgangspunkt i empirien (induktiv), og samtidig tar utgangspunkt i egne perspektiver og teori (deduktiv). Kategoriene i analysen kom både fra teori jeg på forhånd hadde lest og fra begreper som gikk igjen i intervjuene. Begrepene som gikk igjen i intervjuene var både ord intervjupersonene brukte, samt ord som utgjorde et mønster når jeg tolket intervjuene. Modellen til Braun og Clarke (2006) beskrives gjennom seks faser, hvor man fritt kan bevege seg fram og tilbake mellom fasene:

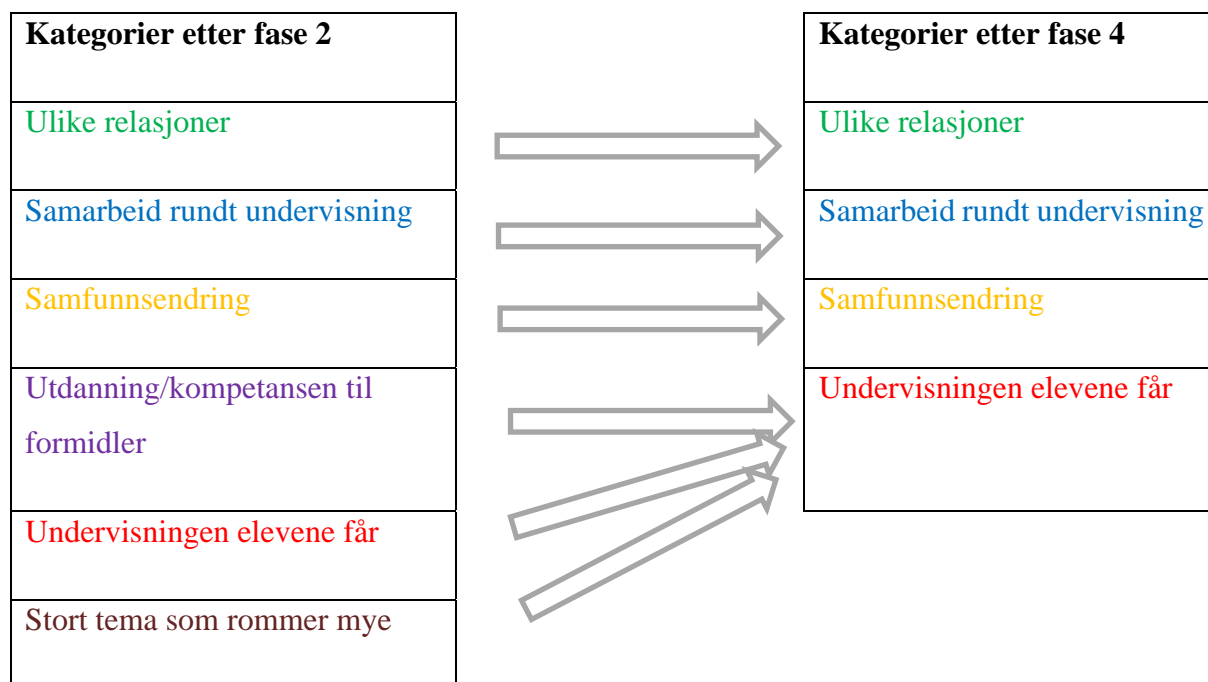
1. Sette seg inn i datamaterialet og bli kjent med det.
2. Kategorisere datamaterialet og samle relevant data til hver kategori
3. Lage/søke etter temaer og samle relevant data til hvert tema
4. Lage oversikt over temaene
5. Definere og navngi temaene
6. Skrive ned/skrive rapport

I analysen av intervjuene startet jeg med den første fasen til Braun og Clarke (2006), og gjorde meg kjent med datamaterialet ved å lese gjennom flere ganger og transkribere det, siden transkripsjon må gjøres for å kunne gjennomføre en tematisk analyse. Jeg transkriberte kun det som var relevant for min forskning, ved at småsnakk og digresjoner ble utelatt fra transkriberingen. Ved å gjøre meg kjent med datamaterialet fant jeg flere likheter mellom intervjuene, og fikk noterte ned flere av disse likhetene. Denne grundige gjennomgangen av datamaterialet og nedskrivning av likheter tok meg rett over til fase to av Braun og Clarke (2006), og mine første kategorier ble til. Braun og Clarke (2006) anbefaler å starte med å kategorisere for mer enn man trenger, for så å snevre inn kategoriene etter hvert. Jeg valgte å fargekode kategoriene jeg fant for å få bedre oversikt i datamaterialet (se tabell 5). Dette støttes av Braun og Clarke (2006) som mener at fargekoding kan hjelpe til for å identifisere likheter i datasettet.

Det var flere sitater i datamaterialet som handler om relasjoner i seksualitetsundervisningen. Jeg valgte derfor å putte disse i kategorien *ulike relasjoner*. Sitatene kunne knyttes til relasjoner mellom elever, lærere og elever, helsesykepleiere og elever, samt mellom lærere og helsesykepleier. Allerede her kom fase tre av Braun og Clarke (2006) inn, hvor jeg delte kategoriene inn i flere tema og satt alt inn i en tabell for å få bedre oversikt over (se tabell 6). En annen observasjon var i hvilken grad de ulike aktørene samarbeidet om undervisningen i seksualitet, og jeg lagde derfor kategorien *samarbeid*. Denne kategorien handlet om samarbeidet mellom lærer, helsesykepleier og MSO, og om foreldrene er med i dette samarbeidet. Det som også skilte seg ut, var hvordan sitater knyttet til at samfunnet har gått fort framover med tanke på hvordan skeiv seksualitet og identitet oppfattes og praktiseres, og eventuelt andregjøres. Disse ble puttet i kategorien *inkludering og aksept*, og ble videre delt i temaer som handlet om aksept, inkludering og andregjøring. Jeg fant også flere sammenhenger i datamaterialet knyttet til *formidlerens utdanning og/eller kompetanse* som jeg mener var relevant å ta med ettersom de underviser i et sensitivt tema. I tillegg var det mye som kunne knyttes til *undervisningen elevene får* og det ble tydelig at det er et *stort tema som rommer mye*.

Når jeg begynte på Braun og Clarke (2006) sin fjerde fase, som er todelt, gikk analysen først ut på å se på forholdet mellom funnene innfor hvert tema og om man finner sammenhengende mønster innenfor temaene. Derfor gikk jeg gjennom alt datamaterialet jeg hadde kategorisert og så at det var sammenheng, og at sitatene var plassert inn i riktig tema og kategori. Herfra gikk jeg videre til del to i fjerde fase. Her gikk jeg gjennom det gjenstående datamaterialet for å se at ikke noen sitater hadde sneket seg unna i første gjennomgang. Arbeidet i fase fire er en prosess som går litt fram og tilbake hvor man kanskje på flytte på sitater og endre kategorier og temaer (Braun & Clarke, 2006). I denne fasen ble også de tre siste kategoriene, *utdanning/kompetanse til formidler*, *undervisning* og *stort tema som rommer mye*, satt sammen til én kategori, *undervisningen elevene får*, og temaene ble da kompetanse/utdanning, gjennomføring og innhold i undervisningen, og stort tema med mye innhold. Andre kategori *inkludering og aksept* ble til kategorien *samfunnsendringer*. Jeg så at noen sitater kunne brukes i flere tema og kategorier, men fant ikke noe nytt i det resterende datamaterialet. Oversikt over utvikling av kategoriene og endelige resultater vises i tabell 5.

Tabell 5 Utvikling av kategoriene gjennom de ulike fasene i tematisk analyse. Venstre tabell viser kategoriene jeg hadde etter fase 2. Høyre tabell viser hvilke kategorier jeg hadde etter fase 4. Pilene illustrerer hvordan kategoriene har utviklet seg fra fase 2 til fase 4.

Femte fase gikk litt inn i fasene over, da jeg navngav og definerte temaene underveis i prosessen. Dette gjorde at jeg etter fjerde fase hadde utviklet en detaljert analyse. I tabell 6 vises et utdrag fra hele den detaljerte analysen (vedlegg 3). Siste fase er fasen som omfatter hele prosessen ved å gjøre en tematisk analyse i en oppgave.

Tabell 6 Eksempler på sitater fra intervju til hvert tema innenfor de fire kategoriene. H1=Helsesykepleier 1, H2=Helsesykepleier 2, L1=Lærer 1 og L2=Lærer 2.

Kategori	Tema	Sitat
Ulike relasjoner	Relasjon mellom elevene	- Erfaringen etter at vi begynte å ha den i hele klasser, er at i en del klasser er det guttene som styrer. Og som spør. Så jentene blir mer stille i forhold til det de kanskje har på hjertet. H1
	Relasjon mellom elev og lærer	- Da er det kanskje ikke så skummelt som hvis du kjenner lærerne godt fra før. (på spørsmål om lærer er med inn på TVIBIT). H2
	Relasjon mellom elev og helsesykepleier	- Når det gjelder akkurat denne tematikken så har jeg absolutt inntrykk av at de foretrekker å komme til oss. H1

	Relasjon mellom lærere og helsesykepleiere	- Nå vil jo TVIBIT helst ha dem alene slik jeg har forstått det. L1
Samarbeid	Samarbeid mellom lærere og helsesykepleiere	- Hvordan vet læreren hva som har blitt sagt på TVIBIT eller hos medisinstudentene? Sy sammen alt blir vanskelig. Det blir ikke noe samarbeid om undervisning. L2
	Samarbeid mellom helsesykepleiere og MSO	- Vi har et årlig møte med dem (MSO), slik at ikke alt blir likt. H2
	Foreldresamarbeid	- Aldri opplevd at dette er tema på foreldremøte. Kun på utviklingssamtale. Det er jo kanskje også litt rart, for psykisk helse er jo et tema som snakkes mye om på foreldremøter, men i samme slengen blir ikke seksuell helse eller sånne ting nevnt. Fordi det kan ha mye med psykisk helse å gjøre, men det blir ikke nevnt spesifikt. L1
Samfunnsendring	Opplevelse av aksept	- Foreldrene er jo så støttende. Lar barna utforske og finne ut hvem dem er, og hva de liker. Lar de kle seg i det de klærne de ønsker. H2
	Andregjøring av skeive	- Så har vi nok et stort potensial til å snakke mer om skeiv seksualitet H2
	Inkludering av skeive i undervisning	- Men prøver i alle fall, når jeg snakker med dem, prøver å tenke at «jeg skal ikke ta for gitt at det er ikke heterofile du skal snakke med, men generelt» At det ikke blir en egen bolk for dem og dem og dem. At det skal gjelde alle. H2
Undervisningen elevene får	Kompetansen/utdanningen	- Absolutt ingenting! Jeg husker vi etterlyste det, men jeg oppfattet det som litt sånn «det er så lett å sette seg inn i selv». Jeg har tenkt i ettertid at det blir/blei ansett som faglig lett. (på spm om seksualitetsundervisning var en del av utdanningen). L1
	Gjennomføring og innhold i undervisningen	- Vi har er egentlig litt om mye. Men det vi har i forhold til kjønn og seksualitet, skeiv seksualitet, det er på det nye nå er.. tja, vi snakker litt om seksuell identitet, kjønnsidentitet, vi snakker om kjønnsroller og normer. H2

3.5 Oppgavens kvalitet

I denne delen av metodekapittelet vil jeg først drøfte studiens gyldighet og pålitelighet. Til sist drøfter jeg etiske spørsmål knyttet til forskningen min.

3.5.1 Validitet (gyldighet)

Validitet handler om hvorvidt forskeren bruker den metoden som passer best for å svare på forskningsspørsmål eller problemstilling (Gleiss & Sæther, 2021, s. 204). Validitet kan deles i to, intern og ekstern validitet (Postholm & Jacobsen, 2018, s. 223). I denne oppgaven gjorde jeg først en dokumentanalyse av læreplanene i naturfag, samfunnsfag og KRLE for å kunne svare på forskerspørsmålet «Hva sier læreplanene om skeiv seksualitet og identitet?». Ved å analysere læreplanene hvor det meste av seksualitetsundervisningen skal gjennomføres fikk jeg et helhetlig bilde av skeiv seksualitet og identitet sin plass i læreplanene. Jeg valgte 11 søkeord i analyseprosessen for å få et bredt utvalg fra læreplanene, og gjorde både søk av hvert enkelt søkeord i hver læreplan og lese gjennom læreplanene fra i sin helhet etterpå. Denne grundige gjennomgangen av søkeord i analyseprosessen gjorde at jeg kunne si om skeiv seksualitet og identitet er beskrevet i læreplanene. Disse valgene styrket den indre validiteten på oppgaven. Noe som kan utfordre validiteten til oppgaven er at jeg kun valgte 11 søkeord til dokumentanalysen. Jeg kunne valgt flere, og andre forskere ville kanskje valgt annerledes.

Etter dokumentanalyse av læreplanene gjennomførte jeg fire intervjuer for å kunne besvare forskerspørsmålet «Hvordan undervises det om skeiv seksualitet og identitet i skolen?». Jeg valgte å intervju to lærere og to helsesykepleier for å få synspunkter fra ulike fagområder, samt at dette gav meg mulighet til å se om det fantes likheter eller ulikheter mellom disse. Intervjuene skulle gi meg svar på hvordan disse fire informantene mener det undervises om temaet i skolen. I tillegg ble intervjuguidene på forhånd diskutert med veileder, og jeg valgte å gjennomføre et prøveintervju med en medstudent før jeg startet med datainnsamlingen. Begge disse var med på å styrke validiteten på oppgaven.

Selv om jeg bare intervjuet to helsesykepleierne, kunne disse svare for hvordan seksualitetsundervisningen planlegges og gjennomføres i alle skoler i Tromsø kommune, noe som gjør at disse funnene er overførbare til annen forskning. Den ytre validiteten utfordres ved at jeg kun har intervjuet lærere ved to ungdomsskoler i kommunen. Dette gjør at mine funn fra

intervjuene med lærerne ikke kan kunne svare for hvordan seksualitetsundervisningen gjennomføres av lærere på andre ungdomsskoler i kommunen.

3.5.2 Reliabilitet (pålitelighet)

Ifølge Gleiss og Sæther (2021, s. 202-203) sier reliabiliteten noe om hvor pålitelig en undersøkelse er og om metodene som brukes har påvirket datamaterialet. Postholm og Jacobsen (2018, s. 223-224) peker på viktigheten av å kunne reflektere over hvordan forsker kan påvirke forskingsprosessen, mens Gleiss og Sæther (2021, s. 202-203) nevner at det ikke er mulig å fjerne feilkilder helt i en sosialkonstruktivistisk forskning siden forskers subjektivitet vil være til stede.

I dokumentanalysen valgte jeg å benytte meg av læreplanene i naturfag, samfunnsfag og KRLE for å få best mulig oversikt over hva læreplanene sier om skeiv seksualitet og identitet. Jeg benyttet meg av 11 søkeord som var basert på teori, og begrunnet disse godt. Disse søkeordene var ord som kan kobles til seksuell orientering, kjønnsidentitet og helse. Jeg gjorde nøye søk i læreplanene for å kartlegge hvor hvilke søkeord var å finne, og i hvilken sammenheng de sto. I tillegg til søkene i læreplanene leste jeg gjennom alle planene for å forsikre meg om at alt knyttet til skeiv seksualitet og identitet ble med i undersøkelsen. Selv om jeg jobbet grundig og strategisk med søkeord i læreplanene for å styrke reliabiliteten, må det trekkes fram at andre forskere kan ville mene at andre søkeord passer bedre.

Intervjuguidene brukte jeg god tid på å lage, og sammen med veileder ble de utarbeidet for å kunne gi svar på det jeg ønsket å finne ut av, nemlig hvordan det undervises om skeiv seksualitet og identitet i skolen. Før jeg gjennomførte intervjurundene valgte jeg å gjøre et prøveintervju med en medstudent. Ved å gjennomføre prøveintervju ble jeg bevisst på eventuelle fallgruver i intervjuguidene. Gjennom prøveintervjuene fikk jeg testet rekkefølgen på spørsmålene, og fikk muligheten til å gjøre endringer før gjennomføring av intervjuene. Jeg fikk også mulighet til å se om spørsmålene ble fremstilt på en måte som viste mine tenker om temaet. Intervjuene ble tatt opp på lydopptaker, noe som også er med på å styrke reliabiliteten.

Undervisning om skeiv seksualitet og identitet har interessert meg og jeg er opptatt av hvordan dette undervises om i skolen. Mine klare meninger måtte jeg passe på at ikke skulle komme til uttrykk i intervjuene for ikke å påvirke intervjupersonene. En annen faktor som også kunne utfordre reliabiliteten var at det ble gjort lydopptak under intervjuene. Dette kunne være med på å gjøre intervjupersonene mer bevisst på hva de fortalte eller ikke under intervjuene i

eventuell frykt for å si noe som kom ut feil. Det at tre av fire intervjuer ble gjennomført på teams kan også ha vært med å påvirke forskningens reliabilitet, da det mellommenneskelige ofte kan forsvinne i videokonferanser. Blant annet kroppsspråk forsvinner lett i digitale konferanser, noe som var en av grunnene til at jeg noterte i tillegg til å gjøre lydopptak.

3.5.3 Forskningsetikk

En av de første tingene jeg gjorde i forskningen min var å sette meg inn i de etiske retningslinjene til den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH). Retningslinjene skal sørge for at all vitenskapelig forskning skjer på en forsvarlig og etisk måte (NESH, 2016). Jeg kommer kun til å fokusere på retningslinjene til NESH som har størst betydning for min studie. Siden skeiv seksualitet i svært mange tilfeller sees på som et sensitivt tema, særlig sett i sammenheng med barns seksuelle orientering, var det noen etiske vurderinger jeg måtte ta i utvelgelsen av intervjupersoner. Siden foreldre må samtykke til intervju av barn om sensitive temaer, slik som skeiv seksualitet og identitet, valgte jeg å heller intervju voksne som har mye erfaring med å undervise barn om seksualitet i skolen (NESH, 2016).

Intervjupersonene fikk i forkant av intervjuene informasjon om hva hensikten med forskningen var, hvilket rettigheter de har og at samtykket til deltakelse kunne trekkes tilbake på hvilket som helst tidspunkt under forskningen. Dette var i tråd med retningslinjene til NESH som omhandler ansvar for informasjon og samtykke og informasjonsplikt. For å bevare anonymiteten til intervjupersonene foregikk all transkribering på enerom, og lydopptakene ble slettet når intervjuene var ferdig transkribert. Jeg nevner heller ikke intervjupersonenes kjønn, alder eller arbeidsplass i studien for å sikre anonymiteten. Disse tiltakene går under retningslinjene lagring av personopplysninger og konfidensialitet.

Jeg benyttet meg av UiT Norges arktiske universitet (2021) sine nye retningslinjer for behandling av personopplysninger. Disse retningslinjene spesifiserer hvilke hensyn som må tas ved bruk av personlig datamaskin for arbeid med innsamlet data. Jeg opprettet derfor en egen bruker på min egen bærbare datamaskin med et sterkt passord som kun jeg visste om. På denne brukeren unngikk jeg å bruke skytjenester, og brukte denne brukerkontoen kun til forskningen min. Da jeg var ferdig med forskningen slettet jeg innholdet på brukerkontoen og hele kontoen. Ved at jeg opprettet denne kontoen og brukte den som beskrevet overholdt jeg retningslinjene UiT Norges arktiske universitet (2021) har fastsatt.

Siden jeg brukte intervju som metode for datainnsamling var forskningen min meldepliktig til norsk senter for forskningsdata (NSD). De sørger for at datamateriale om mennesker kan samles inn og håndteres forsvarlig. Søkeprosessen til NSD inneholdt blant annet samtykkeerklæringen intervjupersonene signerte (vedlegg 4), og intervjuguidene som var utgangspunktene for intervjuene (ref.: 218830). På denne måten sørget jeg for at informantene mine fikk den informasjonen de trengte og har krav på, og at svarene fra intervjuguidene skulle kunne brukes til å besvare forskerspørsmålet som fulgte studien.

4 Resultat

I denne delen vil jeg presentere mine funn i dokumentanalysen av læreplanene i naturfag, samfunnsfag og KRLE, samt funnene fra de fire intervjuene hver for seg, med utgangspunkt i problemstillingen «*Hvordan inkluderes skeiv seksualitet og identitet i seksualitetsundervisningen i ungdomsskolen?*». Funnene i dokumentanalysen korresponderer med forskerspørsmålet «*Hva sier læreplanene om skeiv seksualitet og identitet?*», mens funnene fra intervjuene korresponderer med forskerspørsmålet «*Hvordan undervises det om skeiv seksualitet og identitet i skolen?*». Funnene fra intervjuene har jeg valgt å presentere etter samme kategorisering som ble presenter i analysen, *relasjoner, samarbeid, endring i samfunnet og undervisningen elevene får*. Jeg presenterer funnene i denne rekkefølgen for at leseren enklere skal kunne sammenlikne informantenes utsagn.

4.1 Resultat av læreplanene

Søkeordene som ikke er å finne i analysen er *skeiv, homofil, heterofil, lesbisk og legning*. Det gjør det tydelig at ingen seksuell legning er spesifisert, verken heterofil eller homofil, lesbisk, bifil, eller resten. Det må også poengteres at søkeordet *orientering* ble brukt i ett av fagene, samfunnsfag, så i dette faget står lærere fritt til å velge hvilke orienteringer de ønsker å vektlegge i undervisning. I samfunnsfag finner vi søkeordet *orientering* i dette kompetansemålet etter 7. trinn:

«reflektere over variasjoner i identiteter, seksuell orientering og kjønnsuttrykk (...).»
(Utdanningsdirektoratet, 2020c).

Søkeordet *helse* er nevnt i fagene naturfag og KRLE. I sistnevnte blir helse kun brukt i det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring, ikke i kompetansemål. I det tverrfaglige temaet handler det om å kunne reflektere over etiske spørsmål og problemstillinger som gjelder psykisk helse. I naturfag blir ordet helse brukt flere ganger i alle deler av læreplanen, for utenom i kompetansemål etter 2. og 7. trinn. I læreplanen knyttes ikke begrepet helse sammen med søkeordene kjønn og kjønnsidentitet. Eksempelvis finner vi disse kompetansemålene etter 4. trinn i naturfag:

«samtale om hva fysisk og psykisk helse er, og drøfte hvordan livsstil og trivsel påvirker helse.»

«samtale om likheter og ulikheter mellom kjønnene, om kjønnsidentitet og om menneskets reproduksjon.» (Utdanningsdirektoratet, 2020b).

Etter 10. trinn finner vi dette kompetansemålet i naturfag:

«drøfte spørsmål knyttet til seksuell og reproduktiv helse.»

(Utdanningsdirektoratet, 2020b).

Dette kompetansemålet er eneste sted i læreplanen hvor søkeordet helse står sammen med et annet søkeord, nemlig seksuell. Selv om psykisk og fysisk helse har innvirkning på det seksuelle ved mennesket, er det her eksplisitt koblet sammen med søkeordet seksuell. Dette viser at den seksuelle helsen løftes fram av utdanningsdepartementet.

Begrepet seksuell nevnes en gang i naturfagets læreplan og tre ganger i læreplanen i samfunnsfag. I samfunnsfag er to av disse knyttet til seksuelle overgrep, mens tredje gang står begrepet sammen med orientering i kompetansemål etter 7. trinn:

«reflektere over variasjoner i identiteter, seksuell orientering og kjønnsuttrykk, og egne og andre sine grenser knyttet til følelser, kropp, kjønn og seksualitet og drøfte hva en kan gjøre om grenser blir brutt.» (Utdanningsdirektoratet, 2020c).

Til gjengjeld blir begrepet seksualitet brukt i alle tre læreplanene, opptil flere ganger. Seksualitet er nevnt i et kompetansemål etter 7. trinn i naturfag hvor det kobles til kroppslig endring gjennom puberteten. Det er altså innenfor biologi at vi finner begrepet brukt. I samfunnsfagets læreplan blir begrepet brukt i det livsmestring og folkehelse, samt i kompetansemål etter 2. og 7. trinn:

«samtale om følelser, kropp, kjønn og seksualitet og hvordan egne og andre sine grenser kan uttrykkes og respekteres.»

«reflektere over variasjoner i identiteter, seksuell orientering og kjønnsuttrykk, og egne og andre sine grenser knyttet til følelser, kropp, kjønn og seksualitet (...).»

(Utdanningsdirektoratet, 2020c).

Her vises det tydelig at seksualitet i samfunnsfag handler om hvordan holdninger og forventninger elevene møter samfunnet med når det kommer til seksualitet. I KRLE er

seksualitet nevnt i det tverrfaglige temaet og i et kompetansemål etter 10. trinn. I dette faget er seksualitet koblet til etiske spørsmål og problemstillinger knyttet til blant annet ulike livssyn.

Både kjønn og identitet brukes hyppig i samfunnsfag, noe mindre hyppig i KRLE, og nevnes kun en gang i naturfag. Der finner vi dette kompetansemålet etter 4. trinn:

«samtale om likheter og ulikheter mellom kjønnene, om kjønnsidentitet og om menneskets reproduksjon.» (Utdanningsdirektoratet, 2020b).

I samfunnsfag knyttes både identitet og kjønn til identitetsutvikling, ulike kjønnsuttrykk og mangfoldet i samfunnet, mens i KRLE knyttes disse to søkeordene til eksistensielle spørsmål og etiske perspektiv.

Ser vi på læreplanene isolert i de tre fagene vil jeg si at KRLE setter søkelys på det etiske og medmenneskelige knyttet til begrepene i tabell 3. Læreplanen i samfunnsfag setter søkelys på personlig utvikling samt det familiære og fellesskapet i samfunnet. I naturfagets læreplan står helsebegrepet ganske klart ut som en veiviser innenfor det biologiske perspektivet. I naturfag er det i tillegg kun ett kompetansemål for hele ungdomsskolen hvor noen av søkeordene er å finne:

«drøfte spørsmål knyttet til seksuell og reprodutiv helse.» (Utdanningsdirektoratet, 2020b).

4.2 Resultat fra intervjuene

Jeg starter presentasjon av funn med hvilken rolle relasjoner spiller i undervisningen og hvordan samarbeidet mellom de ulike aktørene er før jeg ser på plassen skeiv seksualitet og identitet har i skolen. Til sist ser jeg på selve undervisningen elevene får i skolen med både metoder og tema, og hvordan utdanning og kompetanse spiller en rolle på hvordan det skeive inkluderes i undervisningen.

4.2.1 Relasjoner spiller en stor rolle i undervisning

For å få en forståelse for hvordan elevene reagerer på seksualitetsundervisning og hvem elevene åpner seg opp til når det kommer til seksualitet og legning ble informantene spurt om de hadde noen tanker rundt relasjonen mellom elevene og underviser. Alle informantene gav uttrykk for relasjoner er viktig, og at elevene er flinke til å bruke helsesykepleier, både på skole og på helsestasjon for ungdom (lokalisert på TVIBIT i sentrum). Elevene kommer ofte til

helsesykepleierne for å snakke om legning og identitet på tomannshånd. Ut fra flere sitater kan det virke som om elevene finner det enklere å samtale med en de ikke kjenner så alt for godt når det kommer til temaet:

«Når det gjelder akkurat denne tematikken så har jeg absolutt inntrykk av at de foretrekker å komme til oss.» -Helsesykepleier 1

«Ungdommen er litt mer fri med å snakke med oss, og tørr å spørre mer hvis de ikke har lærer med seg inn i undervisningen vi har med dem.» -Helsesykepleier 2

«Jeg ser behovet for å snakke med andre enn egne foreldre og kanskje lærere.» -Lærer 2.

Her vises det tydelig at helsesykepleiere er enig i at elevene ønsker undervisning og samtaler om seksualitet fra helsesykepleier. Lærer er også klar på at elevene trenger andre voksenpersoner å samtale med om for eksempel utfordringer knytt til egen kropp og utvikling, og at de ikke ønsker å snakke med de voksne de oftest er sammen med.

Hvordan relasjonene mellom elevene påvirker muntlig aktivitet og deltakelse i undervisning kom også fram i intervjuene. Helsesykepleierne trakk fram at guttene ofte «kupper» showet og at jentene blir mer stille og stiller ikke spørsmål høyt. -i alle fall ikke når hele klassen har undervisning sammen. De ulike hierarkiene i klasserommet kan også spille en rolle for hvor muntlig aktiv elevene er i undervisningen. I de to sitatene som følger kommer det fram at guttene er mer frampå og overskygger jentene, og at terskelen for å stille spørsmål høyt kan være utfordrende for noen elever. Spesielt jentene.

«I noen klasser er det jo noen som bestemmer, og sitter med hevede øyebryn og kroppsspråk, og da kan det kanskje være vanskeligere å spørre om det man vil.»
-Helsesykepleier 1

«Erfaringen etter at vi begynte å ha den i hele klasser, er at i en del klasser er det guttene som styrer. Og som spør. Så jentene blir mer stille i forhold til det dem kanskje har på hjertet.» -Helsesykepleier 1

«Noen elever er ærlig på at det kan være skummelt å svare på spørsmål om temaet høyt foran resten av klassen, men påpeker at de kan svare på mange av spørsmålene.»
-Helsesykepleier 2

Noe som også skilte seg ut i datasettet er at det ofte er vikarer eller studenter som får ansvar for å undervise om temaet i skolen, i tillegg til at helsesykepleier og MSO Tromsø (Medisinernes seksualopplysning Tromsø) brukes. I tillegg påpekte lærer 1 at skolen ikke har hatt ansvar for denne undervisningen på 10-15 år. Dette forstås som at elevene får undervisning av aktører de i utgangspunktet ikke har relasjoner til.

4.2.2 Samarbeid rundt seksualitetsundervisning

For å forstå hvordan undervisningen planlegges og gjennomføres ble både lærerne og helsesykepleierne spurt om hvordan samarbeidet er mellom skolene og helsetjenesten. Alle gav uttrykk for at det ikke er samarbeid mellom lærerne og helsesykepleierne, og at lærerne sjelden er til stede når helsesykepleierne underviser. På direkte spørsmål om helsesykepleierne samarbeider med lærerne fikk jeg disse svarene:

«Vi oppfordrer lærerne til å være til stede, og i noen klasser er det jo nødvendig at lærerne er til stede. De er kanskje veldig travle og har ikke tid til å være der.»

-Helsesykepleier 1

«Det blir ikke noe samarbeid om undervisning. Hvordan vet læreren hva som har blitt sagt på TVIBIT eller hos medisinstudentene? Sy sammen alt blir vanskelig.» -Lærer 2

«Det er ingen informasjon om hva de har snakket om, nei. Det er det ikke.» -Lærer 1

«Nå vil jo TVIBIT helst ha dem alene slik jeg har forstått det.» -Lærer 1

«Det er klart jeg kan spørre læreren om det er noen, hvordan ønsker læreren at vi skal gjøre dette. Men mange vet jo ikke.» -Helsesykepleier 2

Ut fra disse svarene er det ganske klart at lærerne og helsesykepleierne ikke samarbeider om verken planlegging eller gjennomføring av undervisningen. Jeg forstår det som at i undervisningen som helsesykepleier gjennomfører på skolene er lærer hjertelig velkommen, og oppfordres til å delta, mens på TVIBIT ønsker de ikke at lærer skal være med. Informasjonen i sitatene fra læreren kan også oppfattes som noe negativt, da det påpekes at lærere ikke mottar noe informasjon samtidig som de ikke får være med inn.

I tillegg fikk jeg dette svaret fra den andre helsesykepleieren på samme spørsmål:

«Samarbeidsavtalen vi har med skolene sier at vi skal hjelpe til med undervisning hvis skolen ønsker det og vi har mulighet til det.» -Helsesykepleier 2.

Her blir det ganske klart at helsesykepleierne *skal* hjelpe lærere og skolen. Lærerne anbefaler elevene å gå til helsesykepleier for å snakke om utfordringer eller undringer knytt til temaet.

Undervisningen som helsesykepleierne gjennomfører i grunnskolen planlegges og gjennomføres i henhold til retningslinjene helsesykepleierne følger fra Helsedirektoratet. Gjennom møter og felles utarbeiding av undervisningsplanener sørger helsetjenesten for at undervisningen elevene får knyttet til temaet følger en rød tråd helt fra barneskolen til videregående opplæring. Det gjennomføres også møter hvor helsesykepleierne og MSO møtes for å planlegge undervisningen på 10. trinn for å sørge for at de ikke overlapper hverandre.

«Vi har en rød tråd gjennom all undervisning fra helsesykepleiere.» -Helsesykepleier 1

«Vi har et årlig møte med dem (MSO), slik at ikke alt blir likt.» -Helsesykepleier 2

I svarene fra de jeg intervjuet kom det fram at lærerne og skolen ikke deltar i planleggingsfasen av arbeidet. Siden helsesykepleierne følger retningslinjer fra Helsedirektoratet, vil jeg tro at kompetansemålene elevene skal følge i undervisningen ikke er med som grunnlag i planleggingsfasen.

Jeg var også interessert i å finne ut om dette er et tema som snakkes om med foreldrene. På spørsmål om hvordan samarbeidet med foreldregruppen er, og hvor vidt seksualitet og identitet tas opp på foreldremøte fikk jeg blant annet dette svaret:

«Aldri opplevd at dette er tema på foreldremøte. Kun på utviklingssamtale. Det er jo kanskje også litt rart, for psykisk helse er jo et tema som snakkes mye om på foreldremøter, men i samme slengen blir ikke seksuell helse eller sånne ting nevnt. Fordi det kan ha mye med psykisk helse å gjøre, men det blir ikke nevnt spesifikt.» -Lærer 1

I dette sitatet forstår jeg på lærer at dette ikke er noe som verken lærer eller skolen har tenkt på som viktig informasjon for foreldregruppen. Det kan også virke som lærer resonerer seg fram til hvorfor det er slik, selv om læreren er klar på at det burde vært informert om.

4.2.3 Samfunnsendringer – inkludering og fordommer

Når det kom til direkte spørsmål om inkludering, aksept og andregjøring av skeive og skeiv seksualitet og identitet så jeg flere likheter mellom svarene fra de fire informantene. Det virker som at alle er enige om at skeive elever finner aksept fra de voksne hjemme og at støtten er stor på hjemmebane. Helsepsykeleierne hadde dette å si om foreldrene:

«Jeg har inntrykk av at flertallet har støttende foreldre. Jeg har inntrykk av at de fleste opplever støtte i forhold til sånne ting.» -Helsepsykeleier 1

«Foreldrene er jo så støttende. Lar barna utforske og finne ut hvem dem er, og hva de liker. Lar de kle seg i det de klærne de ønsker.» -Helsepsykeleier 1

Jeg forstår situatene som at unge som kommer til helsepsykeleierne informerer disse om hvordan de har det på hjemmebane. Om helsepsykeleier spør om det direkte eller om ungdom selv åpner opp om dette kommer ikke fram i intervjuene.

Det kommer også godt fram i datasettet at barn og unge er mer tolerant og aksepterende enn voksne. Blant annet forteller en informant at elevene arresterer hverandre hvis noen bruker homo som skjellsord. Det blir nesten som en indre justis i elevgruppa. Det kommer også fram at de fleste elevene ikke reagerer på at elever har ulike legninger, at noen er ikke-binær og at noen elever bytter kjønn:

«Ungdommene selv, tilsynelatende synes de ikke selv at noe er unormalt eller annerledes. Slik som de typiske tankene vi voksne kan ha.» -Lærer 1

I dette sitatet kan det virke som læreren deler ungdom og voksne i hver sin boks, hvor de unge er mer vant til mangfoldet innfor seksualitet og identitet enn de voksne. En lærer svarte dette på hvordan elevene tar det når andre kommer ut som noe annet enn heterofil og cis-kjønn:

«Elevene er mer tolerante enn hva min generasjon, 50-ish. Barna er vant til det. Det blir naturlig når de treffer mennesker hele oppveksten som er skeiv.» -Lærer 2

Her ser vi at lærer 2 mener det samme som lærer 1 når det kommer til forskjellen mellom dagens ungdom og de voksne i samfunnet. Elevene virker som mer inkluderende enn voksne i møte med skeive. Den andre læreren nevner eksplisitt at det er typisk for voksne å ha fordommer knyttet til temaet, og sa blant annet dette om hvordan voksne møter skeive:

«Meg selv inkludert og de voksne jeg snakker med har nok større problemer med å akseptere og forstå, eller kanskje ikke akseptere, men ja, forstå liksom.» -Lærer 1

Dette kan forstås som at lærer mener at hvordan de er vokst opp, hvilke fordommer deres foreldre hadde, og hvordan samfunnet så på skeive før har mye å si for egne tanker om temaet. Jeg tenker også at dette kan være med på å gjøre at det blir et skille i undervisningen og at dette forsterker andregjøringen av skeive, særlig da samme lærer sa dette:

*«Men det er så klart forskjell på å snakke om seksualitet og skeiv seksualitet.»
-Lærer 1*

I sitatet poengter lærer at det er forskjell på seksualitet og skeiv seksualitet. Det lages et skille mellom de to punktene, og det kan forstås som at lærer plasserer det skeive bort fra «normal» seksualitet. På spørsmål (til samme lærer) om hva læreren tenker om at mange skeive føler at undervisning om seksualitet ikke er tilpasset dem fikk jeg dette svaret:

«Ja, jeg har aldri tenkt på det sånn. Men det er klart at det stemmer.» -Lærer 1

Her blir det mer tydelig at lærere kanskje ikke alltid tenker på hvordan skeiv seksualitet og identitet framstilles i undervisningen. Ser man på sammenhengen mellom de to siste sitatene tenker jeg at skeive kan føle seg andregjort i undervisning.

Samme lærer fikk også spørsmål om lærer hadde gjort seg opp noen tanker om hvorfor elevene er så tolerante knyttet til temaet skeiv seksualitet og identitet. Læreren snakket om at samfunnet er i endring og at dette er noe som det snakkes høyt om på flere plattformer som elevene treffer på overalt i hverdagen og at denne eksponeringen ikke diskriminerer skeive. En ting som var helt klart er at læreren mener at skolen ikke skal ta ansvar for at elevene er så tolerante og inkluderende:

«Det er i alle fall ikke skolen sin fortjeneste! Jeg vet ikke hva de gjør i andre fag, men naturfag sin fortjeneste er det nå ikke.» -Lærer 1

Jeg forstår dette som at lærer kan være kritisk til hvordan læreplanene bringer fram mangfoldet i seksualitet og identitet. Eller mangel på hvordan mangfoldet presenteres. Det kan tenkes at læreren også synes det er for lite om temaet i naturfag.

4.2.4 Skeiv seksualitet og identitet inkluderes i undervisningen og har stor plass i skolehverdagen

Tidlig i intervjuene ble det klart at flere skoler i Tromsø kommune ikke underviser om temaet selv. De har andre aktører inne som underviser for elevene. Den ene læreren sa også at det eneste de har om på skolen innenfor seksualitetsundervisningen er reproduksjon, svangerskap og fødsel. Dette sa lærerne om hvordan seksualitetsundervisningen gjennomføres i skolene:

«På skolen jeg jobber er det psykologistudenter som kommer innom og har generelt om identitet og helse og sex. Det er en runde nå hvor 10. trinn er på TVIBIT. Hvor TVIBIT inviterer elevene til seksualopplæring.» -Lærer 2

«Det er sånn ca. 10-15 år siden TVIBIT overtok undervisningen. og så har vi vært enige om at de kan det bedre enn oss, de som tar det på TVIBIT og MSO.» -Lærer 1

Det virker som tromsøskolen har valgt å ikke ta denne biten av undervisningen selv de siste 10-15 årene, og at skolene stort sett er fornøyd med det. Dette gjelder i alle fall skolene hvor jeg har gjort intervju. Jeg forstår på lærer 1 at skolen mener at helsesykepleierne har mer kompetanse på området. Det kom også fram at den ene læreren godt kunne tenke seg å ha denne undervisningen selv, selv om de er fornøyde med det TVIBIT og MSO gjør:

«Jeg tror jeg hadde følt meg kjempetrygg på å skulle snakke om seksualitet med bilde som jeg har sånn generelt om seksualitet. Kanskje dratt inn hva som er lov, hva er ikke lov, men så tror jeg at hvis jeg skulle bevege meg over til skeiv seksualitet så tror jeg at jeg ville slitt. Av mange grunner.» -Lærer 1

Ut fra dette sitatet oppfatter jeg lærer som reflektert og har tanker om hva undervisningen skulle inneholdt. I tillegg forstår jeg det som at læreren er klar over egne begrensninger.

I intervjuene med helsesykepleierne fikk jeg forståelse for at seksualitetsundervisningen inneholder svært mange undertema som skal undervises om på kort tid. Helsesykepleierne har to timer sammen med elevene på 6. trinn (hovedsakelig pubertet), 8. trinn (psykisk helse), 9. og 10. trinn (seksualitet) i alle skolene i Tromsø kommune. I de to timene skal de blant annet gjennom temaene; mens en og kroppen knyttet til pubertet, følelser, grenser, overgrep, respekt, porno, prevensjon, befruktning og svangerskap, seksuelt overførbare sykdommer, identitet og legning, kondomsertifikatet, seksuell lavalder og første gang. Den ene helsesykepleieren sa det så godt:

«Vi har er egentlig litt om mye. Men det vi har i forhold til kjønn og seksualitet, skeiv seksualitet, det er på det nye nå er.. tja, vi snakker litt om seksuell identitet, kjønnsidentitet, vi snakker om kjønnsroller og normer.» -Helsesykepleier 2

Her får helsesykepleieren fram at det er mange tema de skal igjennom i løpet av undervisningen og jeg forstå det som at det er mye overflateskraping. Her trekkes det fram alt de er innom bare innenfor skeiv seksualitet og identitet.

Ut fra svarene til helsesykepleierne ble det klart at de jobber med å inkludere, og ikke andregjøre skeive og det skeive i undervisningen. De var klar på måten de snakker på og hvordan de forklarer ting i undervisningen for å få det til å inkludere alle, og ikke lage et skille mellom hetero og skeiv:

«Jeg tror i alle fall vi prøver å unngå et skille i undervisningen, og vi ønsker jo så klart det.» -Helsesykepleier 1

«Det er noe jeg har lært meg de siste årene kanskje, «de av oss» som liker sånn og sånn eller «de av oss» som foretrekker sånt og slikt. At det ikke blir VI og DEM. Men det er klart at det ikke alltid er like enkelt.» -Helsesykepleier 1

«Det med å holde på kondomet når man trekker seg ut, og sa si «at man trekker seg ut», ikke bruke «trekker seg ut av skjeden», for det kan være analt. At man er litt bevisst på det.» -Helsesykepleier 2

«Når man snakker om samtykke og grenser for seg selv, og porno, så gjelder dette for alle. Ikke kun de heterofile.» -Helsesykepleier 2

Ut fra sitatene er det klart at de ikke gjør forskjell, og at de kontinuerlig jobber med hvordan de kan unngå andregjøring. I tillegg får de fram at mange temaer innenfor undervisningen er forbeholdt alle, uavhengig av seksuell orientering eller kjønn. Men så må man også trekke fram det helsesykepleieren sier om at det ikke alltid er like enkelt. Den andre helsesykepleieren tar også fram hva som er viktig når det skal undervises for barn og unge:

«Men jeg prøver i alle fall, når jeg snakker med dem, prøver å tenke at «jeg skal ikke ta for gitt at det er ikke heterofile du skal snakke med, men generelt» At det ikke blir en egen bolk for dem og dem og dem. At det skal gjelde alle.» -Helsesykepleier 2

Dette oppfatter jeg som at den som underviser må tenke seg om når det undervises for barn og unge for å ikke ekskludere noen.

Det kom også fram at undervisningen lages av folk med kompetansen de har fra utdanningen, uavhengig av når det var. Også når det kommer til å lage undervisningsopplegg gjøres det klart at helsesykepleierne er klar over eventuelle egne glipp. Den ene helsesykepleieren sa blant annet dette om planlegging av undervisningen:

«Man lager jo undervisningsopplegg ut fra de forutsetningene man har. Det retter vi opp i etter hvert.» -Helsesykepleier 2

Siden temaet seksualitet havner inn under det tverrfaglige temaet *folkehelse og livsmestring* som kom inn med LK-20 fikk lærerne spørsmål på hvilke tanker de hadde rundt det tverrfaglige arbeidet. Lærerne hadde ikke satt seg veldig inn i temaet, men hadde fått med seg at fagene naturfag, samfunnsfag og KRLE inngår. Den ene læreren kunne si dette om det nye tverrfaglige temaet:

«Folkehelse og livsmestring var jo ikke en del av K06, nå er det en viktig bærebjelke i læreplanen. Jeg tror definitivt man har funnet ut at «dette må man ta litt grundigere enn tidligere».» -Lærer 2

Det kan virke som at læreren ser viktigheten av det nye temaet, og bruker ordet bærebjelke som beskrivelse for å vektlegge denne aktualiteten. Noen av skolene har begynt å arbeide med det tverrfaglige temaet og den ene informanten kunne si dette om tverrfaglig arbeid på sin skole:

«Det blir spennende å se, også hva lærerne tørr å legge i det, kan og forstår. For det er noe med å legge seg på ungdommene sin forståelse. Altså å tenke at seksualitet er en stor del av deres livsmestringsbehov.» -Lærer 1

Her får læreren fram at de ennå er i en prøv fase hvor det er usikkerhet knyttet til hva den tverrfaglige undervisningen skal inneholde, hvordan undervisningen faktisk blir og hvilket læringsutbytte elevene sitter igjen med til slutt. Jeg forsto det også som at det er mange lærere som skal planlegge denne undervisningen, og at det blir opp til læreren i hvert enkelt fag å bestemme hva som skal inngå/være tema i det tverrfaglige temaet.

Lærerne og helsesykepleierne ble spurt om elevene vurderes i kompetansemålene når lærer ikke underviser om dette selv. Den ene helsesykepleieren nevnte at de ikke vet hva elevene faktisk

sitter igjen med etter undervisningen, og at det kanskje er store forskjeller på hvem som lærer hva hos helsesykepleieren, både på skolen og på TVIBIT. Helsesykepleieren nevnte at noen får med seg mye og er mye aktiv, men andre er mindre eller ikke aktiv og får kanskje ikke med seg så mye. I ungdomsskolen er det kun ett kompetansemål i naturfag (etter 10. trinn) som elevene skal vurderes i når det kommer til dette temaet. Læreren i naturfag ble spurt direkte om hvordan de kan vurdere og gi karakter til elevene når lærerne ikke er med i undervisningen og heller ikke er med på planleggingen av den. Læreren svarte dette:

«Jeg tror det bare et ett av flere kompetansemål som rett og slett ikke bli vurdert. Jeg tror det bare blir lagt i den smørja med ting som er litt sånn «hvordan skal vi vurdere det?» -Lærer 1

Videre kunne læreren fortelle at de ofte har spart undervisning i dette temaet til etter karakterene er satt og at de da gjerne sitter ute på gresset og bare snakker om ulike ting.

4.2.4.1 Utdanning og kompetanse hos underviser

For å få en forståelse for hvor vidt informantene har lært om seksualitet og identitet (generelt, ikke kun skeiv) i utdanningen sin ble alle fire spurt om hva de er utdannet som og hvor lenge det er siden de var utdannet. Det er 15 + år siden informantene var ferdig utdannet, og på direkte spørsmål om seksualitet og identitet var en del av utdanningen fikk jeg disse fire svarene:

«Det kan jeg love deg at det ikke var et tema.» -Lærer 2

«Seksualitet og identitet var en del av utdannelsen både i sykepleier og helsesøster. Fagområdet utvikler og endrer seg jo hele tiden, sånn at det er mange av de tingene jeg møter hos ungdom nå, og de siste årene, som vi ikke hadde så veldig mye om på utdanningen. Eks. identitet og legning er det mer av.» -Helsesykepleier 1

«(...) så det er også en av grunnene til at jeg søkte på studiet (videreutdanning), var blant annet dette med kjønnsidentitet som jeg følte jeg så mer av på ungdomsskolene de siste årene, og kjente at dette har jeg lyst å lære mer om, for dette har vi for lite kompetanse på.» -Helsesykepleier 2

«Absolutt ingenting! Jeg husker vi etterlyste det, men jeg oppfattet det som litt sånn «det er så lett å sette seg inn i selv». Jeg har tenkt i ettertid at det blir/blei ansett som faglig lett.» -Lærer 1

Det blir klart at helsesykepleierne har seksualitet og identitet fra utdanningen sin, men at de føler at de fortsatt mangler kompetanse på noen deler som de trekker fram. Lærerne jeg intervjuet var ganske ærlige, og det blir ganske klart at i PPU og lærerutdanningen har ikke seksualitet og identitet vært en del av utdannelsen. Helsesykepleieren med videreutdanning følte på mangel av kompetanse på blant annet kjønnsidentitet. Med tanke på påstanden om at seksualundervisning kanskje blir sett på som faglig lett vil kanskje flere undervise om temaet uten å ha ordentlig kompetanse og de riktige verktøyene.

På spørsmål om hvordan helsesykepleiere og lærere forholder seg til utvikling av begreper, og hvordan ungdom leker seg med nye ord og begreper fikk jeg blant annet disse svarene:

«Man må være oppdatert på begreper.» -Lærer 2

*«Men der også merker vi at det kommer nye begreper hele tiden, elevene henter mye fra engelsk og amerikansk som dem oversetter til norsk. Noen er veldig opptatt av begrepene, og så må jo bare jeg være så ærlig at vi andre klarer ikke å henge med.»
-Helsesykepleier 1*

Her blir det klart at begge ser viktigheten av å prøve å holde seg oppdatert på språk og begreper som er i rask endring. Helsesykepleier er også reflektert over hvordan man ikke kan henge med på alt og heller være ærlig med elevene.

5 Diskusjon

Skeive elever møter fortsatt på mange fordommer i skole og undervisning. Svendsen et al. (2018, s. 177) påpeker at mange skeive møter på negative utsagn knyttet til seksualitet og identitet blant lærere i skolen. I tillegg vil mangel på undervisning for skeive kanskje gjøre at de søker andre steder etter informasjon om egen seksualitet og identitet. At mange skeive bruker porno som læringsarena støttes av Fallmyr (2022) og Sill (2022) som også trekker fram at pornografi er en fantastisk ressurs utenfor skolen til å lære om seksualitet og sex, selv om det ofte kan gi et feil inntrykk av sex. Goldschmidt-Gjerløw (2022, s. 113-114) påpeker at porno er lett tilgjengelig og variasjonsrik, og i en NRK-artikkel trekkes det fram at pornografi gir mulighet for å utforske egen seksualitet Fallmyr (2022). Særlig dersom seksualitetsundervisningen er mangelfull for skeive elever vil det være viktig å snakke om hva pornografi er. Dette finner jeg støtte i hos Ollis (2016) som mener at pornografi må inn i seksualitetsundervisningen. I tillegg mener Hegna (2014) at det er en sterk sammenheng mellom seksuell orientering, mobbing i skolen og psykisk helse, og at det er mange negative følger ved å stå fram som skeiv. Dette bekrefter at skeive har det tyngre i hverdagen enn heterofile cis-kjønnede, og at støtten skeive får fra miljøet de beveger seg i er kjempeviktig. Endringene i samfunnet kan forhåpentlig vis være med på å styrke den psykiske helsen til skeive. Helsedirektoratet (2017) påpeker også viktigheten av å få psykisk helse på dagsorden i skolehverdagen til elevene.

I denne kvalitative studien har jeg gjennom dokumentanalyse av tre læreplaner og fire intervju undersøkt hvordan skeiv seksualitet og identitet inkluderes i ungdomsskolen. Jeg har arbeidet med utgangspunkt i problemstillingen; «Hvordan inkluderes skeiv seksualitet og identitet i seksualitetsundervisningen på ungdomsskolen?». For å støtte problemstillingen ble også forskerspørsmålene: «Hva sier læreplanene om skeiv seksualitet og identitet?» og «Hvordan undervises det om skeiv seksualitet og identitet i skolen?» brukt. For å besvare problemstillingen tar jeg utgangspunkt i resultatene, tolker disse og diskuterer disse opp mot relevant teori. Jeg starter med funn knyttet til læreplanene før jeg går over til funnene fra intervjuene. I funnene fra dokumentanalysen av læreplanene i naturfag, samfunnsfag og KRLE, diskuterer jeg to måter å forstå læreplanene på og ser både på søkeordene som ble brukt, og de som ikke ble brukt i læreplanene. Deretter presenterer jeg funnene fra intervjuene.

5.1 Læreplanen kan både åpne og lukke for inkludering

Resultatene fra læreplananalysen viser at seks av 11 søkeord er brukt i læreplanene. Disse seks er identitet, kjønn, orientering, seksuell, seksualitet og helse. De fem søkeordene som ikke er brukt (skeiv, heterofil, homofil, lesbisk og legning) kan alle knyttes til seksuell legning. Ut fra dette kan funnene forstås og forklares på to måter. Den ene handler om at læreplanene åpner opp for skeivt mangfold knyttet både til seksualitet og identitet. Den andre kan være at det er mange gråsoner i læreplanene som gjør at skeiv seksualitet og identitet ikke trenger å inkluderes. Ved at læreplanene kan deles opp på denne måten kan det skape usikkerhet blant lærere, og elever kan oppleve mangler i seksualitetsundervisningen. Hvis lærere ikke underviser om mangfoldet innenfor seksualitet og identitet følger de ikke den overordnede del når det kommer til elevenes identitetsutvikling. I opplæringsloven står det nemlig at skolen blant annet skal hjelpe elever å skape sin identitet i samhandling med samfunnet, og være trygg på sitt eget ståsted (Kunnskapsdepartementet, 2017). Dette betyr at alle elever skal lære om hvordan de i samhandling med andre i samfunnet skal kunne forstå og respektere andres valg og identitet samtidig som man utvikler seg selv. For å kunne imøtekomme et samfunn i endring på en respektfull måte er det viktig at alle elever lærer dette, uavhengig av seksuell legning eller identitet. Dette er særlig viktig med tanke på at mellom sju og 12 % av verdens befolkning er skeive (Grindeland et al., 2020, s. 460).

Søkeordene helse, seksuell, seksualitet, kjønn, identitet og orientering er brukt på en slik måte at også her vil det være opp til lærer om skeiv seksualitet og identitet inkluderes eller ikke. I kompetansemålet hvor det presiseres at elevene skal kunne drøfte spørsmål knyttet til variasjon i seksuell orientering vil måten undervisningen er lagt opp på være avgjørende for om mangfoldet inkluderes. Det kan være at samfunnet ikke har kommet dit hvor lærere har kompetansen og forståelsen til å ha så åpne kompetansemål knyttet til seksualitetsmangfold og identitetsmangfold. Goldschmidt-Gjerløw (2022, s. 172) påpeker at mange føler at de ikke passer inn i samfunnet og at det ikke aksepteres at de er skeive. I opplæringsloven står det blant annet at en del av skolens og lærerens oppgave er å ruste elevene for fremtiden, og bryte ned all form for diskriminering (Kunnskapsdepartementet, 2017). Lærere som andregjør i undervisningen bryter med det som står i opplæringsloven. Elever vil kanskje får en bedre forståelse for hva skeiv seksualitet og identitet innebærer dersom lærer legger opp til mer elevstyrt undervisning. Dette fordi elevene står friere til å bestemme selv hva de vil lære om. At man kan få et slikt skille i skolens undervisning kan ha noe med lærers bakgrunn, alder og

kompetanse, noe vi også her finner støtte i fra både Røthing og Svendsen (2009, s. 11-13) og Svendsen (2022, s. 190).

I tilfellet hvor seksuell helse ble nevnt i kompetansemålet, står det at elevene skal kunne drøfte spørsmål knyttet til seksuell og reproduktiv helse. Dette gjør det klart at en del av elevenes helse er den seksuelle. Med tanke på at definisjonen på seksuell helse er det samme som reproduktiv helse ifølge store norske leksikon (Nesheim, 2021), vil det bety at under dette kompetansemålet skal elevene lære om hvordan de kan ha et trygt og tilfredsstillende sexliv. Dette kompetansemålet spesifiserer ikke hvilken seksualitet det er snakk om, og vil på denne måten være åpen og vil kunne tilpasses til hver enkelt elev i klasserommet. Her er det tydelig at andregjøring ikke er en del av læreplanmålet, men også her finnes det muligheter for at lærer kan velge bort deler av seksualitetsmangfoldet. Dette gjelder kanskje spesielt for de uten kompetanse på området, og uten at lærer egentlig er oppmerksom på det.

At de fem søkeordene (skeiv, heterofil, homofil, lesbisk og legning) ikke brukes handler ikke nødvendigvis om at disse ikke skal snakkes om og undervises om i skolen. Det kan være at skillet mellom skeivhet og heterofili er visket bort i de nye læreplanene ved at ingen av ordene er brukt. Dette kan forstås som at samfunnet går framover med tanke på inkludering av seksualitetsmangfold. Samtidig blir det opp til lærere om de ønsker å snakke om skeiv seksualitet og identitet når det ikke er nevnt i læreplanene. Hvis læreplanen sees på som åpen for inkludering ved at ingen seksuelle legninger er brukt, vil kanskje elevene lære om skeiv seksualitet og identitet som et mangfold på lik linje med heterofili og cis-kjønnethet. Dette sikrer at alle elevene lærer alt om alle typer kropp, legninger og kjønnsidentiteter uavhengig av om elevene er skeive eller ikke.

På motsatt side kan man tenke at ved at disse fem søkeordene ikke er brukt vil lærer stå mer fritt til å velge hvilke orienteringer de vil snakke om, og at mangfoldet av orienteringer ikke kommer fram. Hvis dette er tilfellet vil elevene i skolen ikke lære om mangfoldet, og skeive elever vil kunne føle på at undervisningen ikke er tilpasset dem. Det er også slik at selv om skeivhet inkluderes i undervisningen, vil det ikke automatisk si at det ikke andregjøres. Dette kan ha noe med lærers kompetanse, noe som støttes av Røthing og Svendsen (2009, s. 11-13) som mener at lærers kompetanse må være bred for at undervisningen skal bli bra for elevene. En del av denne brede kompetansen er å forstå sammenhengen mellom seksualitet og identitet (Røthing & Svendsen, 2009, s. 15). Svendsen (2022, s. 190) støtter dette med å påpeke at lærere føler at de ikke har nok faglig kompetanse til å undervise om seksualitet. Ut fra dette blir det

klart at lærers faglige kompetanse innenfor seksualitet mest sannsynlig spiller en stor rolle for hvordan læreplanmålene forstås og undervises om.

5.2 Skeiv seksualitet og identitet i undervisning

5.2.1 Lærerne sine perspektiv på undervisningen

Lærerne jeg intervjuet var klar på at skolene de arbeider ved ikke gjennomfører undervisning om seksualitet og identitet selv. De trakk inn både TVIBIT, helsesykepleier på skolen, MSO og psykologstudenter som eksterne aktører. Den ene læreren fortalte at det nesten er 15 år siden helsesykepleierne tok over seksualitetsundervisningen. Det ble også poengtert at i alle fall ved denne skolen er de enig om at helsesykepleierne og MSO har mer kompetanse og derfor kan gi elevene mer. Jeg tolker dette som at lærerne er klar over egne begrensinger når det kommer til kompetanse på området, og at de er fornøyde med at andre aktører med kompetanse lærer elevene dette. Ifølge MSO Tromsø (u.d.) er aktørene på MSO grundig opplært i å samtale med unge om seksualitet og kropp, noe som støtter opp om at lærere føler andre aktører har mer kompetanse.

Den ene læreren opplyste at de har litt om seksualitet i skolen, men da mer knyttet til reproduksjon, svangerskap og fødsel. Dette kan forstås som at skolen vektlegger dette som de viktigste delene av seksualitetsundervisningen. Ut fra svarene i intervjuene ble det presisert at elevene ikke vurderes i kompetansemål knyttet til seksualitet og identitet. Begrunnelse var at det er noen kompetansemål elevene ikke vurderes i, og at skolen har tatt et lokalt valg om at dette får de kompetanse om fra andre aktører. At elevene ikke vurderes i kompetansemål knyttet til seksualitet og identitet kan være på grunn av at andre enn lærere tar denne undervisningen med elevene. Det kan stilles spørsmål til hvordan samarbeidet er lagt opp, da helsesykepleierne ikke selv vet hva elevene sitter igjen med etter undervisning. Dette tyder på at elevene ikke følges opp og vurderes på undervisningen som andre aktører har med dem, og siden skolen ikke har ansvar for denne undervisningen er det ikke skolen sin jobb å vurdere elevene i seksualitetsundervisningen. Lærer nevnte også at temaet seksualitet ofte blir lagt til våren, etter at karakterene er gitt ut. Dette kan sende signaler til elevene om at denne undervisningen ikke er like viktig som resten av det de lærer om på skolen.

Gjennom intervju med naturfaglærer kom det fram at læreren kunne tenke seg å gjennomføre seksualitetsundervisning og er komfortabel med å undervise om seksualitet. Læreren snakket videre om hvilke temaer som ville blitt tatt opp hvis lærer selv gjennomfører undervisning, og

trakk fram blant annet grensesetting. Dette er et tema som enkelt kan snakkes om uten å dele inn i heterofile cis-kjønnede og skeive, men at det kan være vanskelig hvis lærer i utgangspunktet føler at det er vanskelig å snakke om skeiv seksualitet. Lærer var også klar på at det vil være vanskelig å undervise om skeiv seksualitet, noe som bare forsterker mine tanker om at det vil oppstå andregjøring og utenforskap for skeive elever. Her blir det tydelig at lærer må ha en rik kompetanse og et bevisst forhold til temaene for at undervisningen skal bli bra, også i et mangfoldig klasserom, slik Røthing og Svendsen (2009, s. 13-15) trekker fram.

5.2.2 Helsesykepleierne sine perspektiv på undervisningen

Helsesykepleierne kunne fortelle at det er mange tema de skal innom når de har seksualitetsundervisning med elevene. Temaene strekker seg fra pubertet og kroppslig utvikling til grenser, sex, nytelse og alt som hører med. At helsesykepleierne totalt har under 10 timer sammen med elevene fra 6. – 10. trinn, inkludert besøket på TVIBIT, er lite med tanke på at de har om tema som rommer mye. Dette kan tyde på at det ikke blir nok tid til å gå i dybden på alt. Selv om helsesykepleierne har mye de skal gjennom i undervisningen, må det også trekkes fram at helsesykepleierne leverer sammen undervisning til alle barn og unge i kommunen. Jeg forstår dette som at elevene får samme undervisning uansett om de går på skole i byen eller på bygda, om skolen er stor eller liten. Dette er nok med på å gjøre forskjellene mindre mellom elevene for hvem som lærer hva om de ulike temaene helsesykepleier underviser om, og helsesykepleierens opplegg vil kunne sees på som en stor ressurs for elevene i Tromsø kommune.

Helsesykepleierne trakk fram at skeiv seksualitet med kjønnsidentitet og kjønnsroller er det som er mest populært blant elevene nå. Dette er det de får mange spørsmål om. De er begge klar på at de prøver så godt de kan å ikke andregjøre skeive og kommer med eksempler på hvilke metoder de bruker for å inkludere alle seksualiteter og kjønn i undervisningen. At helsesykepleierne blant annet bruker ord som «de av oss» når de snakker om ulike legninger og kjønnsidentiteter viser at de er bevisst på ordvalg for å inkludere. I tillegg er de bevisst på hvordan man kan ordlegge seg for å inkludere alle i undervisningen. Ut fra dette blir det klart at helsesykepleierne generelt prøver å ikke lage skille i undervisningen og at de jobber aktivt med å endre undervisningsmetode og språk etter samfunnet. Det blir jo også klart at mange deler av undervisningen ikke bare er forbeholdt heterofile, men at det gjelder alle uansett kjønn, alder, identitet og legning.

Helsesykepleierne jeg intervjuet var selv kritiske til egen praksis da de poengterer at det ikke alltid er like lett å ikke andregjøre. Det ble klart at de jobber med seg selv i undervisningen for å ikke andregjøre skeive, men også at de fortsatt har en vei å gå før undervisningen ikke skiller mellom heterofil og skeiv. Det at helsesykepleier sier at undervisningen lages av folk med kompetansen de har fra utdanningen viser at de er tydelig på at kompetansen de har i bunnen er god nok til å lage inkluderende undervisning, men at de stadig lærer mer om temaet. Jeg tolker helsesykepleiers utsag om hvilke forutsetninger som ligger til grunn for undervisningsplanlegging som at også helsesykepleierne kan være fastkjørt i samfunnets forestillinger om seksuell orientering og to-kjønnsmodellen. Det er viktig at de som underviser om seksualitet er bevisste på at ikke det heterofile og cis-kjønnede er det som presenteres som normalen, siden dette kan sende feile signaler til barn og unge. Butler (2004, s. 2), Røthing og Svendsen (2009, s. 40) og Røthing og Svendsen (2010) skriver at hvordan samfunnet favoriserer heterofile forhold kan ha innvirkning på skeives tanker om å være mindre verdt.

5.2.3 Underviseres kompetanse

Lærerne fortalte at de gjennom utdanningen sin ikke hadde lært noe om hvordan de skal holde seksualitetsundervisning, og at de ikke har kompetanse på området. Den ene læreren kunne også fortelle at de etterspurte forelesning om temaet, men at det ble sett på som enkelt å lære seg selv. Læreren drøftet selv over om det kanskje ble sett på som faglig lett. I undersøkelsen til Sex og samfunn (2022) opplyser 12 % av lærerne at de har lært om temaet i egen utdanning. Det kan være store mangler i undervisernes kunnskap om temaet. Også med tanke på påstanden om at seksualundervisning kanskje blir sett på som faglig lett vil kanskje flere undervise om temaet uten å ha ordentlig kompetanse og de riktige verktøyene. Røthing og Svendsen (2009, s. 11-13) påpeker at for å undervise om seksualitet på en god måte er lærer nødt til å inneha en bred kompetanse.

At lærerne har lite kompetanse på området kan også være en faktor som gjør det enklere å gi stafettpinnen til andre aktører. Dette bekreftes av Svendsen (2022, s. 190) som sier at mange lærere føler de ikke har kompetanse nok til å undervise om seksualitet, og at mange opplever at de ikke får nok støtte fra ledelse og kollegaer for å holde undervisning om temaet. Det kan tenkes at lærere som føler de er kompetent til å undervise om seksualitet og identitet ikke får rom til å gjøre dette siden andre aktører gjør det. Dette vil igjen kunne gjøre at kompetansen lærer innehar forsvinner da den ikke blir brukt. At andre aktører tar så stor del av

undervisningen står i kontrast til Svendsen (2022, s. 190) sin forskning som viser at lærere mener at seksualitetsmangfold og kjønns mangfold har for liten plass i dagens skole.

Helsesykepleierne har på sin side hatt om både seksualitet og identitet i utdannelsen sin, men er meget bevisst på at det er et fagfelt i rask utvikling. Dette betyr at selv om helsesykepleierne har hatt om dette i utdanningen, vil de måtte utvide kompetansen sin etter hvert som samfunnet endrer seg. Helsesykepleierne kan bygge ny kompetanse til «grunnkompetansen», både med tanke på videreutdanning og lærdom gjennom flere år med undervisning for elever i fagfeltet. Helsenorger (2020) trekker fram at helsesykepleierne blant annet skal kunne samtale med elever om legning og kjønnsidentitet. Dette kan forstås som at alle helsesykepleiere skal ha kompetanse i dette fra utdanning. Selv om helsesykepleierne skal ha kompetanse om temaet, fortalte helsesykepleieren med videreutdanning at i alle fall på tema knyttet til kjønnsidentitet kommer de til kort med sin grunnkompetanse. Dette viser at det er rom for mer påfyll av kompetanse knyttet til seksualitet og identitet, for helsesykepleiere og lærere. Jeg tenker også det er bra at helsesykepleier er bevisst på at «dette må jeg kunne mer av» for å kunne hjelpe og veilede på ungdommers problemstillinger på området skeiv seksualitet og identitet. Røthing og Svendsen (2009, s. 11-13) trekker fram at god kompetanse er viktig for å gi elevene kompetansen de trenger for å mestre eget liv.

Både lærer og helsesykepleierne trakk fram viktigheten av å sette seg inn i nye begreper og utviklingen av de allerede eksisterende begrepene. De kunne fortelle at elevene de møter er meget opptatt av hva begrepene betyr, og endrer begreper hyppig. Dette bekreftes av Svendsen et al. (2018, s. 164-179) som skriver at unge har et stort vokabular knyttet til seksualitet og identitet, og at unge har raske begrepsendringer for å utforske og utvide skeivt mangfold. Den ene helsesykepleieren tok også opp at det er vanskelig å henge med og at man noen ganger bare må være ærlige og innrømme at elevene er mer belært på området knyttet til begreper innenfor kjønns- og seksualitetsmangfoldet. Her viser helsesykepleieren at det finnes begrensninger for hva underviser kan ta til seg av kunnskap i et samfunn som endrer seg meget hurtig. Dette er nok viktig å huske på i seksualitetsundervisning med unge.

5.2.4 Tverrfaglighet i seksualitetsundervisningen

Lærerne gav uttrykk for at de ikke hadde arbeidet med det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring som ble innført med den nye læreplanen, LK-20. De var også klar på hvilke fag som inngår i dette tverrfaglige temaet, og den ene læreren beskrev temaet som en viktig bærebjelke i læreplanen. At læreren poengterer at man innenfor folkehelse og livsmestring får

større spillerom for å inkludere skeiv seksualitet og identitet i skolens undervisning kan bety at dette er noe denne læreren vil arbeide mye med i årene som kommer. Sjansen for å få inn mer kjønns- og seksualitetsmangfold i dette tverrfaglige temaet er stort, siden en av grunnene til det tverrfaglige temaet er at elevene skal utvikle forståelse for egen kropp, og sin fysiske og psykiske helse (Utdanningsdirektoratet, 2020b, s. 3). Dette tydeliggjør muligheten for å styrke undervisning om skeivt mangfold.

Den andre læreren fortalte at ved sin skole hadde de begynt å undervise i tverrfaglige tema, og at de prøver seg fram med hva de skal legge i temaet samtidig som de ønsker å nå elevene på deres livsmestringsbehov knyttet til egen seksualitet. Jeg forstår på lærerens utsagn at de ennå ikke er helt klar på hva som skal inngå i det tverrfaglige faget folkehelse og livsmestring, og at det vil kunne være variasjon mellom hva ulike lærere og skole velger å gjøre med de tverrfaglige temaene. Det ble i alle fall klart at elevene blir vurdert når de har arbeidet med det tverrfaglige temaet over flere uker. Dette tyder på at elevene vil bli vurdert innenfor temaet og i de kompetansemålene lærerne ønsker å ta med i det tverrfaglige temaet.

5.3 Samarbeidet rundt seksualitetsundervisningen

Gjennom intervjuene ble det klart at det ikke er samarbeid om seksualitetsundervisningen. Det ble også klart at det ikke er samme syn på samarbeidet mellom lærere og helsesykepleierne ved de aktuelle skolene i Tromsø kommune. På den ene siden mente helsesykepleieren i skolen at de inviterer lærer inn i undervisningen de har, men at lærerne ikke er med på å lage undervisningen. På den andre siden sitter lærerne og føler på at de ikke får innsyn eller være med på undervisningen, samt at helsesykepleierne på TVIBIT vil ha elevene for seg selv uten lærer. Her er det tydelig at helsesykepleierne og lærerne har ulike oppfatninger av samarbeidet. Det kan virke som helsesykepleier på skole ønsker at lærer er til stede, men at lærerne heller bruker tiden på eget arbeid. Dette kan være en faktor som gjør at helsesykepleier ikke inkluderer lærere i undervisningen, da de kanskje føler på lite engasjement rundt det de gjør. På motsatt siden kan det være at lærerne føler seg ekskludert, og derfor ikke tar del i undervisningen helsesykepleierne tilbyr i skolen. At det er vanskelig å få innspill fra lærere kan handle om at de ikke har kompetanse eller ikke har forståelse for hvordan helsesykepleierne arbeider. Dette trekker Imsen (2020, s. 32-33) fram som en faktor og påpeker også at samarbeid med andre på andre fagfelt og med ulik kompetanse kan være vanskelig. At samarbeidet strekker seg langt utenfor klasserommet slik Imsen (2020, s. 324) trekker fram, gjør det bare mer klart at lærere

må kunne samarbeide med andre aktører. Fordelen med å kunne samarbeide med aktører utenfor skolen er at elevene kan oppleve økt motivasjon (Scheie & Korsager, 2014).

Den ene læreren beskrev det som vanskelig å «sy sammen undervisningen» når de ikke vet hva som har blitt snakket om. Svarene kan forstås som at lærerne ønsker at det skal være samarbeid, eller i alle fall åpen kommunikasjon om hva helsesykepleierne underviser om. Det kan også være at lærerne er svært usikre på hva de skal snakke med elevene om når de ikke vet hva andre aktører har undervist om, og at de derfor ikke arbeider videre med temaet med klassen. Kunnskapsdepartementet peker på at en av lærernes viktigste kompetanseområder er samarbeid, og at lærere skal kunne samarbeide med blant annet andre aktører som er tilknyttet skole (Imsen, 2020, s. 32-33; St. Mld. 11 (2008-2009), s. 15). Imsen (2020, s. 32) trekker også fram at lærere må samarbeide om undervisningen elevene får, blant annet på grunn av endring i samfunn og ulik forståelse av læreplanene. Ut fra litteraturen er det tydelig at lærere i større grad bør samarbeide i skolen, både med andre kollegaer og andre aktører, slik som helsesykepleiere, selv om dette kan være vanskelig. I intervjuene kom det også fram at foreldregruppen ikke informeres om viktigheten av god seksuell helse, og at lærere og helsesykepleiere kun samarbeider med foreldrene om enkeltelever. Dersom lærerne og helsesykepleierne hadde samarbeidet bedre om undervisning kan det være at elevene hadde fått enda bedre undervisning, særlig dersom foreldrene også blir inkludert i samarbeidet.

Selv om det ikke er samarbeid fortalte den ene helsesykepleieren at ifølge deres samarbeidsavtale med skolen skal de hjelpe til med undervisning dersom skolen ønsker det. Lærerne fortalte også at de henviser elever til helsesykepleier, og at det samarbeidet de har med hverandre er i saker knyttet til enkeltelever. Dette forstår jeg som at samarbeidsavtalen med skolen kun brukes til samarbeid om enkeltelever, ikke om undervisning som det står i avtalen. At helsesykepleier skal være synlig på skolen og være tilgjengelig for elevene trekkes fram på Tromsø Kommune (u. d.) sine nettsider som skriver at helsesykepleier skal være tilgjengelig på skolen minimum en fast dag i uka. Dette støttes blant annet i Tromsø kommunes og Helsenorges beskrivelse av skolehelsetjenesten som et gratistilbud som skal bidra til at barn og unge har noen de kan snakke med når de har spørsmål om for eksempel helse, seksualitet, sex og kropp (Helsenorge, 2020; Tromsø Kommune, u. d.). Det er altså i teorien klart at det skal samarbeides mellom lærere og helsesykepleiere, men at det i praksis kanskje ikke er like enkelt.

Mine resultater viser at helsesykepleierne samarbeider med hverandre for å få en rød tråd gjennom all undervisning de tilbyr barn og unge i Tromsø kommune, fra barnehage til

videregående skole. De samarbeider også med MSO for at de ikke skal overlape hverandre på undervisningen elevene får på 10. trinn, ved at de har et fast møte sammen hver vår. Ut fra disse opplysningene er det klokkeklart at helsesykepleierne samarbeider med MSO, og at lærerne ikke er en del av samarbeidet om seksualitetsundervisningen. Samtidig er det viktig å ha i bakhodet at møtene mellom helsesykepleierne og MSO kan gjøre at undervisningen elevene får er godt planlagt og sikrer dem godt faglig innhold fra undervisere med kompetanse på området. Med utgangspunkt i at både helsesykepleiere og underviserne fra MSO er utdannet innen helsefag burde det ligge til rette for god undervisning om kropp. Dette er virkelig en styrke hos de som underviser for elevene, noe som betyr at det er fagpersoner som underviser om seksualitet og identitet.

5.4 Relasjoner i undervisningen

Helsesykepleierne og lærerne hadde inntrykk av at elevene synes det er enklere å snakke med helsesykepleier enn lærer og de voksne hjemme når det kommer til tema knyttet til seksualitet og identitet. Det kan være at elevene av den grunn har enklere for å snakke om intime og private tema med noen andre enn de som de ellers deler livet sitt med hjemme, og som de treffer i klasserommet hver dag. At elevene enklere snakker med helsesykepleier støttes i Møllhausen (2005) som trekker fram at mange jenter ønsker at helsesykepleier skal undervise om intime og private tema, og ikke læreren de ellers treffer i skolehverdagen. Dette støttes av Sex og samfunn (2022) som trekker fram at tre av fire elever ønsker at helsesykepleier skal undervise om seksualitet. Dette viser kanskje hvor viktig det er for elevene å ha flere andre voksne å kunne henvende seg til med personlige og vanskelige spørsmål og tanker. Selv om mange jenter ønsket helsesykepleier framfor lærer, var det likevel mange elever som ønsket at læreren som elevene kjenner godt, og som lærer kjenner burde gjennomføre seksualitetsundervisningen (Møllhausen, 2005). Dette bekreftes også i en undersøkelse gjort av Redd barna, hvor det kom fram at det er varierende ønsker blant elevene om hvem som skal undervise om seksualitet og identitet (Grande, 2005). Det er altså en splittelse mellom elevene, hvor noen ønsker at lærer som elevene har gode relasjoner til burde undervise og andre mener at helsesykepleier eller andre aktører de ikke kjenner så godt burde gjøre det. Dette kan begrunnes i at det er forskjeller mellom elevene og at det kan være noen elever trenger den trygge relasjonen de har til sin lærer i undervisning. Behovet for trygge relasjoner bekreftes av Drugli (2012, s. 68-70) og Manger et al. (2013, s. 73) som påpeker at gode relasjoner mellom lærer og elever vil kunne styrke elevens læringspotensial og utvikling. De sier også at man kan oppleve mer muntlig engasjement hos elever med gode relasjoner til lærer.

I intervjuene kom det også fram at relasjonene mellom elevene er en faktor for om elevene er muntlig aktive i undervisningen. Den ene helsesykepleieren trakk fram at ulike hierarkier kan spille inn på den muntlige aktiviteten, og både lærerne og helsesykepleierne opplever at guttene ofte stiller mer spørsmål og tar mer plass i undervisningen. På denne måten havner jentene kanskje litt bakpå og er ikke like synlig i undervisningen. At jentene er mindre aktiv enn guttene i seksualitetsundervisning står i kontrast til det Sjøberg (2009, s. 367-373) skriver om hvilke temaer som appellerer hvilke kjønn. Han viser til at temaer innenfor seksualitet er noe jentene finner mye mer interessant enn guttene. Når elevene er lite muntlig aktiv kan det være at klasse miljøet ikke er helt tilfredsstillende og at det kanskje ikke er satt helt tydelige rammer og regler for undervisningen på forhånd. Det kan også være at relasjonen elevene har til lærer har mye å si. Drugli (2012, s. 68-70) trekker fram at relasjonene lærer klarer å skape med elevene i klassen har mye å si for engasjementet og den faglige aktiviteten i klassen. Hun sier også at relasjonsbygging er noe av det viktigste lærer gjør med elevene for å fremme læring. Her blir det klart at relasjoner er viktig for muntlig aktivitet og et godt læringsmiljø, noe som kan være vanskeligere å etablere for helsesykepleier som ikke kjenner elevene like godt som den faste læreren. Det må også huskes på at relasjonskompetansen er en av de viktigste kompetansene en lærer skal mestre, da også relasjoner til andre aktører og elever (St. Mld. 11 (2008-2009), s. 49).

Hvordan klassen er som gruppe kan ha noe å si for hvordan undervisningen blir. At andre elevers meninger og holdninger har innvirkning på enkeltelevers skolehverdag bekreftes av Drugli (2012, s. 34) som peker på lærers klasseledelse som viktig for relasjonene mellom elevene. Dette bekreftes av Munthe (2019, s. 80) som sier at man må lage undervisning av god kvalitet for å styrke samhandling mellom elevene. Det kan være sånn at elevene kanskje tar seg flere friheter med en ukjent enn hvis den faste læreren hadde vært med og/eller undervist. Jeg tenker også at jentene kanskje ville vært mer synlig i undervisningen hvis underviseren er en de kjenner godt og som viser god klasseledelse.

I intervjuene kom det fram at vikarer og studenter får ansvar for seksualitetsundervisningen, i tillegg til MSO og helsesykepleiere. Dette viser at elevene ofte har undervisning om dette temaet med voksne de ikke kjenner like godt som lærer. Det kan virke som at lærere skyver dette over til aktører som elevene ikke har gode og trygge relasjoner til, og at de selv slipper å undervise om dette intime og personlige temaet. Dette kan selvfølgelig være både positivt og negativt med tanke på at noen elever åpner seg mer for voksne de ikke treffer hver dag, men også at elevene da får undervisning fra noen med mer kompetanse på området enn lærer. Drugli

(2012, s. 86-87) og Manger et al. (2013, s. 78) trekker fram at elever med gode relasjoner til lærer vil enklere få gode relasjoner til sine medelever.

Drugli (2012, s. 68-70) påpeker også at lærers klasseledelse og faglige kompetanse kan styrke relasjonene i klasserommet. Mangel på gode relasjoner mellom elever kan spille inn på dynamikken i klassen der ukjente aktører kommer inn for å undervise og elever som er usikre på sine relasjoner til medelevene vil kanskje kunne føle seg mer utrygge i en slik setting. Dette er spesielt viktig med tanke på at Drugli (2012, s. 71) trekker fram at elever har enklere for å spørre om hjelp eller oppklaring av voksne de har gode relasjoner til. Her vil elever som ikke like enkelt knytter relasjoner til andre havne utenfor når helsesykepleiere og MSO er inne for å undervise.

5.5 Endring i samfunnet bedrer inkluderingen

Lærerne og helsesykepleierne hadde inntrykk av at elevene opplever aksept og støtte hjemme når det kommer til problemstillinger knyttet til seksualitet og identitet. Dette gjaldt spesielt for skeive elever. Det kan tenkes at helsesykepleierne snakker med elevene om dette, og at lærere i samtaler med elever forhører seg om hvordan det står til på hjemmebanen. At elevene opplever aksept fra foreldre kan ha mye å si for at elevene skal tørre å være den de er. Det kan tolkes som at helsesykepleierne kartlegger forholdene hjemme når barn og unge ønsker å snakke om egen legning og kjønnsidentitet for å finne ut om dette kan påvirke elevens psykiske helse.

Selv om elevene opplever aksept betyr ikke det nødvendig vis at foreldre forstår hva det å være skeiv innebærer. Dette bekreftes i Svendsen et al. (2018, s. 178-179) sin forskning som sier at voksne ofte ikke forstår hva de ulike begrepene innenfor paraplybetegnelsen skeiv betyr. Det som også kommer fram i litteratur er at det kan være enklere å forstå og snakke om mangfold innenfor seksuell identitet enn mangfoldet innenfor kjønnsidentiteter (Goldschmidt-Gjerløw, 2022, s. 180-183; Svendsen et al., 2018, s. 177). Med bakgrunn i helsesykepleiernes og lærernes opplevelse av foreldre tenker jeg at foreldre gjør en god jobb med å akseptere og prøve å forstå barnas ståsted, selv om det kan være vanskelig. Det må også huskes på at mange foreldre kan være oppvokst i et samfunn og i ei tid hvor det å være skeiv ikke ble akseptert på lik linje som i dag.

Både lærerne og helsesykepleierne fortalte i intervjuene at elevene er mer tolerante og aksepterende rundt mangfoldet av seksualitet og identitet. Det kan være at endringen i samfunnet er med på å forme hvordan barn og unge forholder seg til skeive og et mangfoldig

samfunn. For de fleste elevene er det ikke lengre rart at noen er homo eller ikke-binær. Dette velger jeg å tolke som at elevene vokser opp i et samfunn hvor det hele deres liv har vært lov å elske den man vil, og hvor det har blitt lov å gifte seg med en av samme kjønn, og av den grunn ikke synes det er rart.

Selv om elevene er tolerante og aksepterende er det fortsatt elever som kommer med negative kommentarer rundt seksualitet og identitet, som eksempel bruker «homo» som skjellsord. De elevene som kommer med ugreie kommentarer om andres legning eller kjønnsidentitet kan være usikker på egen seksualitet, tro at det er gøy å tulle med slikt, eller faktisk ha fordommer. Hegna (2014) og Røthing og Svendsen (2009, s. 190-191) skriver at skeive er mer utsatt for vold og negative kommentarer. Dette gjelder spesielt for menn som tiltrekkes av menn, og gjør at disse har dårligere psykisk helse enn andre. Vi kommer nok aldri unna at noen har fordommer, men at elevene arresterer hverandre, slik en lærer påpekte, og at det generelt er aksept gjør at vi beveger oss i riktig retning. At noen bruker slike skjellsord vil kunne gjøre det vanskelig for skeive elever å komme ut eller leve skeivt sammen med elever som kan fremstå som homofobiske på grunn av kommentarer. Dette støttes av Svendsen et al. (2018, s. 166-173) og Aasmundsen (2016) som skriver at det kan være enklere å komme ut som skeiv enn homo, da det er mindre stigma rundt begrepet skeiv enn homo. Røthing og Svendsen (2009, s. 167) påpeker at skjellsordet homo ofte brukes i andre sammenhenger enn knyttet til homoseksualiteten, og at det blant annet kan knyttes til en persons væremåte. Jeg tenker at det kan være vanskelig for skeive å stå fram når disse typene skjellsord brukes uansett hvilken bakgrunn det er for bruk av ordet. Igjen kan dette være med på å gjøre skolehverdagen utrygg for skeive elever.

5.5.1 Fordommer i samfunnet

Den ene læreren uttrykte i et sitat at det er forskjell på seksualitet og skeiv seksualitet, noe som betyr at denne læreren ser på dette som to ulike sider som er forskjellig fra hverandre. Jeg tenker at det enklere blir skille i undervisningen hvis lærer mener at det er forskjell, og at dette er noe lærer må være bevisst på i egen undervisning. Samme lærer var ganske klar på at det finnes mange fordommer blant voksne, seg selv inkludert. Det ble også trukket fram at voksne kanskje har større problemer med å forstå hva som ligger i det å identifisere seg som skeiv. Dette kan begrunnes i at de kanskje har vokst opp med fordommer, både i samfunnet og i familien. I tillegg må det huskes på at det for 50 år siden var ulovlig å være homofil, noe som kan påvirke eldre menneskers syn på skeive. Grindeland et al. (2020, s. 461) påpeker at lærere må være klar

over hvordan egne tabuinnstillinger kan overføres til elever og at denne innstillingen kan være til hinder i undervisning, både for seg selv og elevene. Samtidig kan det være at lærere som er beviste på egne fordommer legger opp til god undervisning som ikke andregjør skeive. Goldschmidt-Gjerløw (2022, s. 179) og Røthing (2014, s. 74-75) påpeker at det er vanskeligere for elever og voksne å godta andre kjønn enn to-kjønnsmodellen ut fra hvordan samfunnet er bygd opp med kjønnsdelte områder. Jeg tenker at dette kanskje er med på å lage fordommer, og særlig fordommer mot mangfoldet av kjønnsidentiteter.

Læreren som ble gjort oppmerksom på at mange skeive ikke opplever tilpasset seksualitetsundervisning var tydelig på at dette ikke var noe læreren hadde tenkt på, men kunne forstå. Dette kan tolkes som at lærer er klar over det når påstanden legges fram, men at dette aldri har vært gjort noe med når undervisningen planlegges. Samme lærer mente at det ikke er skolens fortjeneste at elevene er så tolerante knyttet til temaet skeiv seksualitet og identitet. Læreren trakk fram at elevene er på ulike plattformer der det å være skeiv trekkes fram som noe positivt, og som ikke diskriminerer skeive.

6 Oppsummering og svar på problemstilling

Oppgaven min er basert på kvalitativ analyse av læreplanene i naturfag, samfunnsfag og KRLE, samt informasjon fra mine fire informanter gjennom intervju som metode. Jeg analyserte både læreplanene og intervjuene ut fra Braun og Clarke (2006) sin metode for tematisk analyse gjennom seks trinn. Med utgangspunkt i læreplanene og mine informanters perspektiv og erfaringer, samt forskning og teori på området skal jeg prøve å besvare problemstillingen min:

«Hvordan inkluderes skeiv seksualitet og identitet i seksualitetsundervisningen på ungdomsskolen?»

For å støtte problemstillingen valgte jeg å avgrense med to forskerspørsmål. Det første, *«hva sier læreplanene om skeiv seksualitet og identitet?»* ble benyttet når jeg analyserte læreplanene. Forskerspørsmålet *«Hvordan undervises det om skeiv seksualitet og identitet i skolen?»* var sentralt i intervjuene med helsesykepleierne og lærerne.

Læreplanene åpner opp for at lærer selv kan bestemme hvor stor del av skeiv seksualitet og identitet som skal inkluderes i de tre fagene og det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring. Lærere skal følge både opplæringsloven og den overordnede del av læreplanen, og skal derfor sikre at alle elever har likt utgangspunkt for å lære om sin egen kroppslige utvikling. Elevene skal også lære hvordan de skal kunne ivareta sin seksuelle, psykiske og fysiske helse på best mulig måte. Med dette utgangspunktet skal skeiv seksualitet og identitet inkluderes i kompetansemål og tverrfaglige tema hvor det er naturlig å snakke om seksualitet og identitet.

Gjennom intervju med helsesykepleierne ble det klart at alle barn og unge i Tromsø får samme undervisning fra helsesykepleier på ulike aldersnivå i skolegangen. De sørger for at det er en rød tråd gjennom all undervisning slik at det er progresjon i undervisningen, samtidig som de har årlige møter med MSO Tromsø for å planlegge undervisning på 10. trinn. Helsesykepleierne arbeider med å endre undervisningsmetoder for bedre å inkludere skeiv seksualitet og identitet, og har blant annet endret måten å snakke på for å ikke andregjøre skeive. De er også bevisst på at mange av temaene de snakker om er ting som angår alle, uansett seksualitet og identitet. Helsesykepleierne har også lært om seksualitet og identitet i sin utdanning, i motsetning til lærerne.

Lærerne kunne fortelle at de har overlatt seksualitetsundervisningen til helsesykepleierne, både på skole og på TVIBIT, samt MSO. Den ene læreren fortalte også at elevene ikke vurderes i kompetansemålet om seksualitet, men at de skal begynne med det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring hvor elevene vil bli vurdert. I tillegg var denne læreren klar på at det å skulle undervise om skeiv seksualitet og identitet kunne bli vanskelig, da denne læreren ikke har nok kunnskap om det.

Med dette som utgangspunkt vil jeg si at skeiv seksualitet og identitet inkluderes i helsesykepleiernes undervisning for ungdomsskoleelever på en måte som ikke andregjør skeive. Elevene i Tromsø kommune får god undervisning fra aktører med kompetanse på området. Men selv om helsesykepleierne tilbyr god undervisning er det betenkelig at lærerne ikke er med på samarbeidet rundt denne undervisningen. Særlig siden gode relasjoner er viktig for elevenes læring, og at elevene skal vurderes i disse temaene på lik linje med alle andre deler av læreplanene. Det er også viktig å huske på at seksualitet og identitet ikke kun er del av fag i skolen, men noe som opptar elevene generelt i hverdagen.

6.1 Veien videre

Studien min har gitt et innblikk i hvordan seksualitetsundervisningen gjennomføres av helsesykepleiere i Tromsø kommune, og av to lærere ved ungdomsskoler, med fokus på skeiv seksualitet og identitet. Siden jeg kun har intervjuet lærere ved to skoler kan ikke resultatene mine generaliseres, men det kan virke som det ikke kun er disse to skolene som har overlatt denne undervisningen til helsesykepleierne. Som nyutdannet lærer iblant annet naturfag vil jeg ta med meg disse aspektene videre i yrket med mål om å få inn bedre og mer undervisning om seksualitet, både heterofilt og skeivt, i skolen. Elevene trenger mer seksualitetsundervisning enn de får timene de har med helsesykepleier, særlig når helsesykepleierne selv mener det er mye de skal igjennom på kort tid. Jeg vil også strebe etter å knytte så gode relasjoner til elevene at de ønsker at jeg som naturfagslærer skal undervise om temaer innenfor seksualitet, og at elevene blir komfortable med å komme til meg med spørsmål om både intime og personlige tema.

Læreplanene i LK-20 vil jeg fortsette å bruke med synet på at de åpner opp for å undervise om seksualitets- og identitetsmangfoldet. For å etterstrebe elevenes utvikling av begreper og betydning vil jeg bruke lhbtqiq-ordlista til Bufir (2020), siden dette er en meget omfangsrik og godt beskrevet ordliste. Jeg vil også bruke deler eller hele undervisningsopplegg knyttet til

seksualitet og identitet fra Sex og Politikk (2022), da med vekt på kampanjen «Uke 6» som årlig er uken der seksualitet og identitet skal stå i fokus.

Referanseliste

- Anderssen, N. & Malterud, K. (2013). *Seksuell orientering og levekår*. Uni Helse, Uni Research.
- Bartz, T. (2007). Sex education in multicultural Norway. *Sex education*, 7(1), 17-33. <https://doi.org/10.1080/14681810601134702>
- Bjørndal, C. R. P. (2017). *Det vurderende øyet : observasjon, vurdering og utvikling i pedagogisk praksis* (3. utg.). Gyldendal akademisk.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Braut, G. S. (2022). *Helse*. <https://sml.snl.no/helse>
- Bufir. (2020). *Lhbtq-ordlista*. https://bufdir.no/lhbt/LHBT_ordlista/
- Butler, J. (2004). *Undoing gender*. Routledge.
- Butler, J. (2006). *Gender trouble : feminism and the subversion of identity*. Routledge.
- Christoffersen, L. & Johannessen, A. (2012). *Forskningsmetode for lærerutdanningene*. Abstrakt forl.
- Drugli, M. B. (2012). *Relasjonen lærer og elev : avgjørende for elevenes læring og trivsel*. Cappelen Damm høyskoleforl.
- Eide, M. (2021). *Då Einar skulle ha sex for første gang, gjekk ikkje alt etter planen*. <https://p3.no/da-einar-skulle-ha-sex-for-fyrste-gong-gjekk-ikkje-alt-etter-planen/>
- Fallmyr, S. S. (2022). Fortnite-porno florerer: – Mange foreldre har ikke peiling. <https://www.nrk.no/nordland/fortnite-porno-pa-instagram--mange-foreldre-har-ikke-peiling-1.15913683>
- Faugstad, S. (2021). *Da Kathrine skulle ha sex for første gang, trodde hun at en banan var det som skulle til*. <https://p3.no/da-kathrine-skulle-ha-sex-for-forste-gang-trodde-hun-at-en-banan-var-det-som-skulle-til/>
- FRI. (u.d.). *Noen definisjoner: Hva er skeiv?* <https://www.friosloviken.no/kun/ressurser/guide-til-inkluderende-eldreomsorg/noen-definisjoner-hva-er-skeiv/>
- Frøvik, J. K., Torstensen, R. L. & Goldschmidt-Gjerløw, B. (2022). Pornografi og kritisk tenkning. I K. G. Eriksen, B. Goldschmidt-Gjerløw & M. K. Jore (Red.), *Kontroversielle, emosjonelle og sensitive tema i skolen* (s. 111-130). Universitetsforlaget.
- Gleiss, M. S. & Sæther, E. (2021). *Forskningsmetode for lærerstudenter : å utvikle ny kunnskap i forskning og praksis* (1. utg.). Cappelen Damm akademisk.
- Goldschmidt-Gjerløw, B. (2022). Når kjønn og seksualitet utfordres i undervisning. I K. G. Eriksen, B. Goldschmidt-Gjerløw & M. K. Jore (Red.), *Kontroversielle, emosjonelle og sensitive tema i skolen* (s. 167-188). Universitetsforlaget.
- Gram, K. H. (2021). *1 av 3 skeive lite tilfreds med egen psykisk helse*. <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/1-av-3-skeive-lite-tilfreds-med-egen-psykisk-helse>
- Grande, H. B. (2005). *Sex og sånn : ungdoms innspill til seksualiseringsdebatten*. Redd barna.
- Grindeland, J. M., Staberg, R. L. & Tandberg, C. (2020). *Biologi for lærere : naturfag i grunnskolelærerutdanninga* (2. utgave. utg.). Gyldendal.
- Grünfeld, B. A., Elsa. (2021). *Seksualitet*. <https://sml.snl.no/seksualitet>
- Hegna, K. (2014). Seksuell orientering, mobbing i skolen og psykisk helse. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 7(2).
- Helsedirektoratet. (2017). *Betydning av psykisk helse i skolen*. <https://www.helsedirektoratet.no/faglige-rad/selvskading-og-selv-mord-veiledende->

- [materiell-for-kommunene-om-forebygging/forebygging-av-selv-mord-og-selvskading-bor-skje-pa-ulike-arenaer-samtidig/betydningen-av-psykisk-helse-i-skolen](#)
- Helsedirektoratet. (2019). *Undervisning om seksuell helse: Skolehelsetjenesten skal tilby seg å bidra i skolens undervisning om seksuell helse.*
<https://www.helsedirektoratet.no/retningslinjer/helsestasjons-og-skolehelsetjenesten/skolehelsetjenesten-520-ar/samhandling-med-skole/undervisning-om-seksuell-helse-skolehelsetjenesten-skal-tilby-seg-a-bidra-i-skolens-undervisning-om-seksuell-helse#9ac281c9-8627-4763-bf01-1541b3d34208-praktisk>
- Helsenorge. (2020). *Skolehelsetjenesten.* <https://www.helsenorge.no/hjelpetilbud-i-kommunene/skolehelsetjenesten/#hva-er-skolehelsetjenesten>
- Imsen, G. (2020). *Lærerenes verden : innføring i generell didaktikk* (6. utgave. utg.). Universitetsforlaget.
- Kristiansen, H. W. (2022). *Skeiv.* <https://sml.snl.no/skeiv>
- Kunnskapsdepartementet. (2017). *Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen.* <https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/?lang=nob>
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3. utg. utg.). Gyldendal akademisk.
- Litschi, T. (2019). *Annengjøring av homoseksualitet : en studie av seksualundervisning i norsk skole.* I. Universitetet i Agder ; University of Agder.
- Manger, T., Lillejord, S., Nordahl, T. & Helland, T. (2013). *Livet i skolen : grunnbok i pedagogikk og elevkunnskap : 1 : Undervisning og læring* (2. utg. utg., Bd. 1). Fagbokforl.
- MSO Tromsø. (u.d.). *Om MSO Tromsø.* <http://www.mso-tromso.no/>
- Munthe, E. (2019). *Å planlegge for undervisning - teknisk effektivitet eller profesjonelt læreplanarbeid.* I M. B. Postholm, P. Haug, E. Munthe & R. J. Krumsvik (Red.), *Lærer i skolen 5-10 : lærerarbeid og læringsmiljø* (s. 71-87). Cappelen Damm akademisk.
- Møllhausen, H. (2005). *"Seksualitet på ungdomsskolen" : en kvalitativ studie av unge jenters opplevelse av undervisning som omhandler seksualitet på ungdomsskolen.* H. Møllhausen.
- NESH. (2016). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi.* <https://www.forskningsetikk.no/globalassets/dokumenter/4-publikasjoner-som-pdf/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-humaniora-juss-og-teologi.pdf>
- Nesheim, B.-I. (2021). *Reproduktiv helse.* https://sml.snl.no/reproduktiv_helse
- Ollis, D. (2016). 'I felt like I was watching porn': the reality of preparing pre-service teachers to teach about sexual pleasure. *Sex education*, 16(3), 308-323.
<https://doi.org/10.1080/14681811.2015.1075382>
- Postholm, M. B. & Jacobsen, D. I. (2018). *Forskningsmetode for masterstudenter i lærerutdanningen.* Cappelen Damm akademisk.
- Røthing, Å. (2014). *Kjønn, normer og identiteter i skolen.* I (Bd. Kap. 35, s. 599-618). Cappelen Damm akademisk.
- Røthing, Å. & Svendsen, S. H. B. (2009). *Seksualitet i skolen : perspektiver på undervisning.* Cappelen Damm.
- Røthing, Å. & Svendsen, S. H. B. (2010). Homotolerance and Heterosexuality as Norwegian Values. *Journal of LGBT youth*, 7(2), 147-166.
<https://doi.org/10.1080/19361651003799932>
- Scheie, E. & Korsager, M. (2014). *Samarbeid mellom skole og eksterne aktører.* <https://www.natursekken.no/c2107252/artikkel/vis.html?tid=2097227>

- Sex og Politikk. (2022). *Uke 6 2022*. <https://sexogpolitikk.no/seksualundervisning/kampanje-2022/>
- Sex og samfunn. (2022). Seksualitetsundervisning i skolen. En kartlegging av elevers og læreres erfaringer og ønsker. <https://sexogsamfunn.no/wp-content/uploads/2022/02/Rapport-seksualitetsundervisning-i-skolen.pdf>
- Sill, J. M. (2022). 'I wouldn't have ever known, if it wasn't for porn' - LGBT plus university students' experiences of sex and relationships education, a retrospective exploration. *Sex education*. <https://doi.org/10.1080/14681811.2022.2036604>
- Sjøberg, S. (2009). *Naturfag som allmenndannelse : en kritisk fagdidaktikk* (3. utg. utg.). Gyldendal akademisk.
- Skeiv ungdom. (u.d.). *Skeiv fra A-Å*. <https://skeivungdom.no/skeiv-a-a/>
- Skjelbred, D., Solstad, T. & Aamotsbakken, B. (2005). Kartlegging av læremidler og Læremiddelpraksis. http://www-bib.hive.no/tekster/hveskrift/rapport/2005-01/rapp1_2005.pdf
- St. Mld. 11 (2008-2009). *Læreren. Rollen og utdanningen*. Kunnskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/contentassets/dce0159e067d445aacc82c55e364ce83/no/pdfs/stm200820090011000dddpdfs.pdf>
- Svendsen, S. H. B. (2012). Elusive sex acts: pleasure and politics in Norwegian sex education. *Sex education*. <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14681811.2012.677209?needAccess=true>
- Svendsen, S. H. B. (2022). Hva vil foreldrene si? Kjærlighetens pedagogikk som alternativ til bekymring i undervisning om kjønns- og seksualitetsmangfold. I K. G. Eriksen, B. Goldschmidt-Gjerløw & M. K. Jore (Red.), *Kontroversielle, emosjonelle og sensitive tema i skolen* (s. 189-206). Universitetsforlaget.
- Svendsen, S. H. B., Stubberud, E. & Djupedal, E. F. (2018). Skeive ungdommers identitetsarbeid: SKAM etter homotoleransen. *Queer young people's identity work: SKAM after homotolerance*, 42(3), 162-183. <https://doi.org/10.18261/issn.1890-7008-2018-03-03>
- Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse : en innføring i kvalitativ metode* (4. utg. utg.). Fagbokforl.
- Thagaard, T. (2018). *Systematikk og innlevelse : en innføring i kvalitative metoder* (5. utg. utg.). Fagbokforl.
- Thode, I. M. (2017). "Det er vanskelig". Undervisning om kjønn og seksualitet i skolen. I. UiT Norges arktiske universitet.
- Thurén, T. (2009). *Vitenskapsteori for nybegynnere* (K. Gjerpe & D. Gjestland, Overs.; 2. utg.). Gyldendal akademisk.
- Tjora, A. H. (2018). *Viten skapt : kvalitativ analyse og teoriutvikling*. Cappelen Damm akademisk.
- Trettebergstuen, A. & Støre, J. G. (2022). Regjeringen beklager. *NRK*. <https://www.nrk.no/ytring/regjeringen-beklager-1.15937441>
- Tromsø Kommune. (u. d.). *Helsesykepleier i skolehelsetjenesten*. <https://www.tromso.kommune.no/barnehage-og-skole/skole/helsesykepleier-i-skolehelsetjenesten>
- UiT Norges arktiske universitet. (2021). *RUTINE for bruk av privat utstyr ved behandling av personopplysninger i forsknings- og studentprosjekter*. <https://uit.no/Content/754751/cache=1636628241000/Rutine+for+bruk+av+privat+utstyr+ved+behandling+av+personopplysninger+i+forsknings-+og+studentprosjekter+-+v1+-+vedtatt+10-11-21.pdf>

- Utdanningsdirektoratet. (2020a). *Læreplan i kristendom, religion, livssyn og etikk*.
<https://data.udir.no/kl06/v201906/laereplaner-1k20/RLE01-03.pdf?lang=nob>
- Utdanningsdirektoratet. (2020b). *Læreplan i naturfag* (NAT01-04).
<https://data.udir.no/kl06/v201906/laereplaner-1k20/NAT01-04.pdf?lang=nob>
- Utdanningsdirektoratet. (2020c). *Læreplan i samfunnsfag* (SAF01-04).
<https://data.udir.no/kl06/v201906/laereplaner-1k20/SAF01-04.pdf?lang=nob>
- Vygotskij, L. S., Cole, M., John-Steiner, V., Scribner, S. & Souberman, E. (1978). *Mind in society : the development of higher psychological processes*. Harvard University Press.
- Aasmundsen, J. S. (2016). Jeg vet at vi feminine homser utgjør et problem. *Aftenposten*.
<https://www.aftenposten.no/meninger/sid/i/yjzz2/jeg-vet-at-vi-feminine-homser-utgjoer-et-problem-jakob-semb-aasmundse>

Vedlegg 1: Intervjuguide helsesykepleiere

Intervju med helsesykepleier

1. Hvor lenge har du jobbet som helsesykepleier?
2. Hvor mange år har du undervist i seksualitet for elever?
 - Hvilke trinn har du undervist på?
 - Mest barne- eller ungdomsskole?
3. Var seksualundervisning en del av pensum når du utdannet deg?
 - Hvor henter du informasjon knyttet til temaet for å snakke om i undervisningen?
4. Hvordan har seksualundervisningen endret seg, både gjennom læreplan og samfunnet, i årene du har undervist om temaet?
5. Har du merket noen endring i seksualitet de siste 5, 10, 20, 30 årene?
6. Hvilken plass føler du at skeiv seksualitet har i undervisningen?
 - På hvilken måte opplever du at temaet har endret seg de siste årene?
7. Hvordan underviser du om skeiv seksualitet?
 - Inkludering av alle retningene innenfor begrepet skeiv.
8. Når det snakkes om trygg sex, prevensjon osv., inkluderer dette også skeiv sex?
9. Hvordan reagerer elevene på seksualundervisning?
 - Mulig aktiv?
 - Inkluderende mtp skeive medelever
10. Hva lurer elevene ofte på i undervisning om seksualitet? Noe spesifikt knyttet til skeiv sex?
11. Opplever du at elevene har mye kunnskap fra før? Hvor tror du de kan ha lært dette?
12. Hvordan samarbeider du/helsesykepleiere med lærere om temaet?
 - Er det noe lærerne snakker med elevene som dere ikke gjør?
13. Opplever du at elevene tør å stille flere og mer åpne spørsmål til helsesøster?
14. Psykisk helse står sentralt i læreplanen. Hvordan undervises det med psykisk helse knyttet til skeiv seksualitet?
15. Er alle skolene i Tromsø kommune innom TVIBIT?

Vedlegg 2: Intervjuguide lærere

Intervju med naturfaglærer

1. Hvor lenge har du jobbet som lærer?
2. Hvor mange år har du undervist i naturfag?
 - Hvilke trinn har du undervist på?
 - Mest barne- eller ungdomsskole?
3. Har du undervist mye i seksualundervisning?
 - På hvilket/hvilke trinn i så fall?
4. Var seksualundervisning en del av pensum når du utdannet deg?
 - Hvor henter du informasjon knyttet til temaet for å snakke om i undervisningen?
5. Hvordan har seksualundervisningen endret seg, både gjennom læreplan og bøker, i årene du har undervist om temaet?
6. Har du merket noen endring i seksualitet de siste 5, 10, 20, 30 årene?
7. Hvilken plass føler du at skeiv seksualitet har i undervisningen?
 - På hvilken måte opplever du at temaet har endret seg de siste årene?
8. Hvordan underviser du om skeiv seksualitet? (Annengjøring)
 - Inkludering av alle retningene innenfor begrepet skeiv.
9. Når det snakkes om trygg sex, prevensjon osv., inkluderer dette også skeiv sex?
10. Hvordan reagerer elevene på seksualundervisning?
 - Mulig aktiv?
 - Inkluderende mtp. skeive medelever
11. Hva lurer elevene ofte på i undervisning om seksualitet? Noe spesifikt knyttet til skeiv sex?
 - Kan de alle ulike filene? Hva betyr skeiv? Osv. ...
12. Opplever du at elevene har mye kunnskap fra før? Hvor tror du de kan ha lært dette?
13. Helseesykepleier har også seksualundervisning med elevene. Samarbeider dere om undervisningen og temaer?
 - Snakker helseesykepleier med elevene om ting som lærere/du ikke gjør?

14. Opplever du at elevene tør å stille flere og mer åpne spørsmål til helsesøster eller deg som lærer? Mtp. relasjoner osv.

Vedlegg 3: Oversikt over alle sitater i kategorier og tema

Kategori	Tema	Sitat
Ulike relasjoner	Relasjon mellom elevene	<ul style="list-style-type: none"> - I noen klasser er det jo noen som bestemmer, og sitter med hevede øyebryn og kroppsspråk, og da kan det kanskje være vanskeligere å spørre om det man vil. - Erfaringen etter at vi begynte å ha den i hele klasser, er at i en del klasser er det guttene som styrer. Og som spør. Så jentene blir mer stille i forhold til det dem kanskje har på hjertet. - Noen elever er ærlig på at det kan være skummelt å svare på spørsmål om temaet høyt foran resten av klassen, men påpeker at de kan svare på mange av spørsmålene.
	Relasjon mellom elev og lærer	<ul style="list-style-type: none"> - Vikarlærere får ofte seksualundervisning. Ellers får mange andre instanser ansvaret. - Da er det kanskje ikke så skummelt som hvis du kjenner lærerne godt fra før. (på spørsmål om lærer er med inn på TVIBIT).
	Relasjon mellom elev og helsesykepleier	<ul style="list-style-type: none"> - Jeg ser behovet om å snakke med andre enn egne foreldre og kanskje lærere. - Når det gjelder akkurat denne tematikken så har jeg absolutt inntrykk av at de foretrekker å komme til oss. - ungdommen er litt mer fri med å snakke med oss, og tør å spørre mer hvis de ikke har lærer med seg inn.
	Relasjon mellom lærer og helsesykepleier	<ul style="list-style-type: none"> - Nå vil jo TVIBIT helst ha dem alene slik jeg har forstått det.
	Samarbeid mellom lærer og helsesykepleier	<ul style="list-style-type: none"> - Hvordan vet læreren hva som har blitt sagt på TVIBIT eller hos medisinstudentene? Sy sammen alt blir vanskelig. Det blir ikke noe samarbeid om undervisning - Vi oppfordrer lærerne til å være til stede, og i noen klasser er det jo nødvendig at lærerne er til stede. De er kanskje veldig travle og har ikke tid til å være der - Det er klart jeg kan spørre læreren om det er noen, hvordan ønsker læreren at

		<p>vi skal gjøre dette. Men mange vet jo ikke.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Det er ingen informasjon om hva de har snakket om, nei. Det er det ikke. - Samarbeidsavtalen vi har med skolene sier at vi skal hjelpe til med undervisning hvis skolen ønsker det og vi har mulighet til det. - Nå vil jo TVIBIT helst ha dem alene slik jeg har forstått det.
Samarbeid	Samarbeid mellom helsesykepleiere og MSO	<ul style="list-style-type: none"> - Vi har en rød tråd gjennom all undervisning fra helsesykepleiere. - Vi har et årlig møte med dem (MSO), slik at ikke alt blir likt.
	Foreldresamarbeid	<ul style="list-style-type: none"> - Aldri opplevd at dette er tema på foreldremøte. Kun på utviklingssamtale. Det er jo kanskje også litt rart, for psykisk helse er jo et tema som snakkes mye om på foreldremøter, men i samme slengen blir ikke seksuell helse eller sånne ting nevnt. Fordi det kan ha mye med psykisk helse å gjøre, men det blir ikke nevnt spesifikt. - Det har vært en lang diskusjon, for vi får ikke overtidsbetaling for å delta på kveldstid. (på spørsmål om foreldremøter).
	Opplevelse av aksept	<ul style="list-style-type: none"> - Elevene er mer tolerante enn hva min generasjon, 50-ish. Barna er vant til det. Det blir naturlig når de treffer mennesker hele oppveksten som er skeiv. - Jeg har inntrykk av at flertallet har støttende foreldre. Jeg har inntrykk av at de fleste opplever støtte i forhold til sånne ting. - De ser veldig opp til læreren, og jeg tenker at læreren sine holdninger og hvordan de klarer å møte elevene er utrolig viktig. Jeg tror at veldig mange lærere kanskje ikke er så klar over det. - Foreldrene er jo så støttende. Lar barna utforske og finne ut hvem dem er, og hva de liker. Lar de kle seg i det de klærne de ønsker. - Ungdommene selv, tilsynelatende synes de ikke selv at noe er unormalt eller annerledes. Slik som de typiske tankene vi voksne kan ha.

Samfunnsendring

Andregjøring av skeive	<ul style="list-style-type: none">- Men det er klart at det ikke alltid er like enkelt.- Så har vi nok et stort potensial til å snakke mer om skeiv seksualitet- Ja, jeg har aldri tenkt på det sånn. Men det er klart at det stemmer. (På «påstand» om at flere elever føler at seksualitetsundervisning ikke er tilpasset dem).- Meg selv inkludert og de voksne jeg snakker med har nok større problemer med å akseptere og forstå, eller kanskje ikke akseptere, men ja, forstå liksom.- Men det er så klart forskjell på å snakke om seksualitet og skeiv seksualitet.
Inkludering av skeive	<ul style="list-style-type: none">- Jeg tror at vi i alle fall prøver å unngå et skille i undervisningen, og vi ønsker jo så klart det.- Det er noe jeg har lært meg de siste årene kanskje, «de av oss» som liker sånn og sånn eller «de av oss» som foretrekker sånt og slikt. At det ikke blir VI og DEM. Men det er klart at det ikke alltid er like enkelt.- Det med å holde på kondomet når man trekker seg ut, og sa si «at man trekker seg ut», ikke bruke «trekker seg ut av skjeden», for det kan være analt. At man er litt bevisst på det.- Men prøver i alle fall, når jeg snakker med dem, prøver å tenke at «jeg skal ikke ta for gitt at det er ikke heterofile du skal snakke med, men generelt» At det ikke blir en egen bolk for dem og dem og dem. At det skal gjelde alle.- Når man snakker om samtykke og grenser for seg selv, og porno, så gjelder dette for alle. Ikke kun de heterofile.- Det er i alle fall ikke skolen sin fortjeneste! Jeg vet ikke hva de gjør i andre fag, men naturfag sin fortjeneste er det nå ikke. (Mtp. Toleransen knyttet til temaet). Jeg tror det er en samfunnsgeire, at det snakkes høyt om i alle kanaler på en måte som anerkjenner. Ikke diskriminerer. Det tror jeg.- Men samtidig, hvis vi skal ha om det (skeiv seksualitet og identitet), så må vi jo gi ærlig informasjon.

	Kompetansen/utdanningen	<ul style="list-style-type: none"> - Det kan jeg love deg at det ikke var et tema. - Man må være oppdatert på begreper. - Seksualitet og identitet, var det en del av utdannelsen både i sykepleier og helsesøster. Fagområdet utvikler og endrer seg jo hele tiden, sånn at det er mange av de tingene jeg møter hos ungdom nå, og de siste årene, som vi ikke hadde så veldig mye om på utdanningen. Eks. identitet og legning er det mer av. - Men der også merker vi at det kommer nye begreper hele tiden, elevene henter mye fra engelsk og amerikansk som dem oversetter til norsk. Noen er veldig opptatt av begrepene, og så må jo bare jeg være så ærlig at vi andre klarer ikke å henge med. - Så det er også en av grunnene til at jeg søkte på studiet, var blant annet dette med kjønnsidentitet som jeg følte jeg så mer av på ungdomsskolene de siste årene, og kjente at dette har jeg lyst å lære mer om, for dette har vi for lite kompetanse på. - Absolutt ingenting! Jeg husker vi etterlyste det, men jeg oppfattet det som litt sånn «det er så lett å sette seg inn i selv». Jeg har tenkt i ettertid at det blir/blei ansett som faglig lett. (på spm om seksualitetsundervisning var en del av utdanningen).
Undervisningen elevene får	Gjennomføring og innhold i undervisningen	<ul style="list-style-type: none"> - Vi har er egentlig litt om mye. Men det vi har i forhold til kjønn og seksualitet, skeiv seksualitet, det er på det nye nå er.. tja, vi snakker litt om seksuell identitet, kjønnsidentitet, vi snakker om kjønnsroller og normer. - Men prøver i alle fall, når jeg snakker med dem, prøver å tenke at «jeg skal ikke ta for gitt at det er ikke heterofile du skal snakke med, men generelt» At det ikke blir en egen bolk for dem og dem og dem. At det skal gjelde alle. - Når man snakker om samtykke og grenser for seg selv, og porno, så gjelder dette for alle. Ikke kun de heterofile. - Men man lager jo undervisningsopplegg ut fra de

	<p>forutsetningene man har. Det retter vi opp i etter hvert.</p> <ul style="list-style-type: none"> - På skolen jeg jobber er det psykologistudenter som kommer innom og har generelt om identitet og helse og sex. Det er en runde nå hvor 10. trinn er på TVIBIT. Hvor TVIBIT inviterer elevene til seksualopplæring. Jeg var ikke til stedet. - Det er sånn ca. 10-15 år siden TVIBIT overtok undervisningen. og så har vi vært enige om at de kan det bedre enn oss, de som tar det på TVIBIT og MSO. At dem kan det nok bedre enn oss, og at det kanskje er bedre å snakke med noen du ikke må se i øynene neste dag hvis det er noe ubehagelig. - Jeg har hatt et inntrykk av at når det kommer til den undervisningen så har elevene jobbet med det selv, i grupper. Så skal elevene presentere det for hverandre. Jeg har vært litt sleip og tenker at lærerne kjøper seg litt fri på en måte. Men samtidig får elevene mulighet til å påvirke og ta tak i det de synes er interessant. Så det kan godt hende at det fungerer fint. - Jeg tror det bare et ett av flere kompetansemål som rett og slett ikke bli vurdert. Jeg tror det bare blir lagt i den smørja med ting som er litt sånn «hvordan skal vi vurdere det?». - Men hva dem får med seg det er jo litt ymse kanskje. Noen får med seg mye, noen får med seg litt. - Folkehelse og livsmestring var jo ikke en del av K06, nå er det en viktig bærebjelke i læreplanen. Jeg tror definitivt man har funnet ut at «dette må man ta litt grundigere enn tidligere». - Det blir spennende å se, også hva lærerne tørr å legge i det, kan og forstår. For det er noe med å legge seg på ungdommene sin forståelse. Altså å tenke at seksualitet er en stor del av deres livsmestringsbehov. (Tverrfaglighet) - Jeg tror jeg hadde følt meg kjempetrygg på å skulle snakke om seksualitet med bilde som jeg har sånn generelt om seksualitet. Kanskje dratt inn hva som er lov, hva er ikke lov, men så tror jeg at hvis jeg skulle
--	--

	<p>bevege meg over til skeiv seksualitet så tror jeg at jeg ville slitt. Av mange grunner.</p> <ul style="list-style-type: none">- Vikarlærere får ofte seksualundervisning. Ellers får mange andre instanser ansvaret.
--	---

Vedlegg 4: Samtykkeerklæring intervjupersoner

Vil du delta i forskningsprosjektet ”*Skeiv seksualitet i skolen*»?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å se på hva elevene lærer om skeiv seksualitet i skolen. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Dette forskningsprosjektet er knyttet til min masteroppgave i naturfagdidaktikk.

Problemstillingene jeg jobber ut fra er:

- Hva skal elevene lære om skeiv seksualitet i skolen?
- Hvem skal lære elevene om skeiv seksualitet i ungdomsskolen?

Den siste problemstillingen håper jeg å få svar på gjennom intervju med lærer og helsesykepleier i ungdomsskole, og formålet vil være å få oversikt over de som lærer elevene om dette temaet.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Masterstudent, Tonje Vonka, ved Universitetet i Tromsø (UiT) er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Du får spørsmål om å delta fordi du har kompetanse på området og har hatt flere undervisningstimer for elevene om seksualitet.

Jeg skal intervju en lærer og en helsesykepleier, og utvalget er gjort på bakgrunn av anbefalinger fra andre lærere og helsesykepleiere.

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du velger å delta i prosjektet innebærer det at du deltar på ett intervju som tar ca. 60 minutter. Jeg ønsker blant annet å samle inn litt generell informasjon om deg knyttet til erfaring med undervisning om seksualitet, hvordan seksualundervisning gjennomføres og hvordan elevene stiller seg til undervisning om skeiv seksualitet. Dine svar vil bli tatt opp med lydopptaker.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet.

Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Jeg vil bare bruke opplysningene om deg til formålene jeg har fortalt om i dette skrivet. Jeg behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

Det er kun intervjuer og veileder som har tilgang til lydfile og opplysninger om deg. Navn og kontaktopplysninger vil ikke lagres sammen med lydfile og i oppgaven vil du kun nevnes ved yrkestittel. På denne måten vil du ikke kunne gjenkjennes i masteroppgaven. Lydfile oppbevares innlåst på kryptert harddisk.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Opplysningene anonymiseres forløpende etter intervju og slettes når prosjektet avsluttes/oppgaven er godkjent, noe som etter planen er 16. mai 2022.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- å få slettet personopplysninger om deg, og
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra UiT har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- UiT ved Tonje Vonka, tonje.vonka@outlook.com, 99016850, og veileder Siw Killengreen, siw.killengreen@uit.no.
- Vårt personvernombud: Joakim Bakkevold, personvernombud@uit.no

Hvis du har spørsmål knyttet til NSD sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS på epost (personverntjenester@nsd.no) eller på telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

(Forsker/student)

(Veileder/prosjektansvarlig)

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet *Skeiv seksualitet i skolen*, og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

å delta i intervju med lydopptak

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

